

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Δ.Π.Μ.Σ. στη Διοίκηση Επιχειρήσεων
MBA EXECUTIVE

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

στην εξειδίκευση των Εκπαιδευτικών Οργανισμών

Καθηγητής: ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΑΨΑΛΗΣ

Το Ψυχολογικό Κλίμα της Τάξης

Ανδρούτσου Δέσποινα (ΜΣ 50/06), mbaex0650@uom.gr

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2008

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο Πρώτο	9
Το Ψυχολογικό Κλίμα της Σχολικής Μονάδας – Έννοια και Ορισμός	9
Αναδρομή - Σχετικές Έρευνες	11
Κεφάλαιο Δεύτερο	20
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	
Σκοποί της έρευνας	21
Υποθέσεις της έρευνας	22
Δείγμα	22
Εργαλείο	24
Κεφάλαιο Τρίτο	30
ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	
Υπόθεση 1^η	30
Υπόθεση 2^η	39
Υπόθεση 3^η	48
Κεφάλαιο Τέταρτο	57
ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ	
ΕΡΕΥΝΕΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	
Γενικές διαπιστώσεις	57
Σύγκριση με άλλες σχετικές έρευνες	59
Προτάσεις	64

<i>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</i>	67
<i>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ</i>	70

ΤΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ

Πρόλογος

Το σχολικό κλίμα αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες που παίζουν ουσιαστικό ρόλο στη δημιουργία των αποτελεσματικών σχολείων και στην επιτυχία του σχολείου ως χώρου ανάπτυξης και μάθησης. Η διαμόρφωση θετικού ψυχολογικού σχολικού κλίματος κρίνεται απαραίτητη για να προωθηθούν και να επιτευχθούν οι συγκεκριμένοι στόχοι της σχολικής μονάδας με το δεδομένο ότι το ευνοϊκό ψυχολογικό κλίμα στην τάξη επιδρά θετικά τόσο στη μάθηση των μαθητών όσο και στην παραγωγικότητα των εκπαιδευτικών.

Για την αποτίμηση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης έχουν διαμορφωθεί ποικίλες κλίμακες οι οποίες αναφέρονται σε διαφορετικές διαστάσεις του κλίματος αυτού. Μία τέτοια έρευνα πραγματοποιείται με την εργασία αυτή σε μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με σκοπό να εξακριβώσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι οι μαθητές βιώνουν και αντιλαμβάνονται τις διαπροσωπικές σχέσεις οι οποίες αναπτύσσονται μέσα στην τάξη, το βαθμό δυσκολίας και ενδιαφέροντος που δημιουργούν τα διδασκόμενα αντικείμενα και γενικότερα το βαθμό προσαρμογής στη σχολική ζωή.

Θεωρώ στο σημείο αυτό πρώτη μου υποχρέωση να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου προς όλους όσους βοήθησαν κατά τη διεξαγωγή αυτής της έρευνας και την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας. Πρώτον από όλους θα αναφέρω τον επιβλέποντα καθηγητή Αχιλλέα Καψάλη για την πολύτιμη καθοδήγηση που μου παρείχε, την υπομονή του και τις εύστοχες παρατηρήσεις του σε όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας. Ακόμη, εκφράζω τις θερμές ευχαριστίες μου στο προσωπικό της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου

Μακεδονίας και του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου για την εξασφάλιση των απαραίτητων συγγραμμάτων και τέλος κρίνω απαραίτητο να ευχαριστήσω θερμά το σύζυγό μου Αδάμο για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση που επέδειξε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της διπλωματικής μου διατριβής.

Εισαγωγή

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να προσφέρει μία θεωρητική ανάλυση και εμπειρική διερεύνηση στο χώρο της ψυχολογίας της εκπαίδευσης και ειδικότερα να γνωστοποιήσει μερικούς από τους πολλούς παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης. Το κλίμα αυτό θεωρείται ως βασικός παράγοντας αποτελεσματικότητας που διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του σχολείου ως χώρου μάθησης και κοινωνικής ωρίμανσης των μαθητών. Η επιτυχία της σχολικής μονάδας συνδέεται άμεσα με το θετικό ψυχολογικό κλίμα, δεδομένου ότι επιδρά βελτιωτικά στη σχολική μάθηση των μαθητών, στις σχέσεις όλων αυτών που συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία και στη βελτίωση γενικά της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας του σχολείου (Norton, 1984: 45).

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος της εργασίας επεξηγείται και οριοθετείται το ψυχολογικό τμήμα της τάξης ως ένας από τους παράγοντες της αποτελεσματικής μάθησης και καταδεικνύεται η εξέχουσα σημασία του για την επίτευξη των διδακτικών στόχων των σχολικών μονάδων. Ακόμη, γίνεται ανασκόπηση των διαφόρων ερευνών οι οποίες πραγματοποιήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας πραγματοποιείται εμπειρική διερεύνηση του ψυχολογικού κλίματος σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, στο πλαίσιο ενός ερευνητικού προγράμματος με σκοπό τη συγκέντρωση περισσότερων πληροφοριών που αφορούν τη διερεύνηση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης, καθώς από αυτήν εξαρτάται η γενικότερη επιτυχία του ερευνητικού έργου. Η πραγμάτωση του δεύτερου μέρους της εργασίας βασίζεται στα δεδομένα που προέκυψαν μετά τη συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου από μαθητές δημοτικών σχολείων του νομού Κοζάνης.

Τέλος, στο τρίτο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται και σχολιάζονται τα σημαντικότερα πορίσματα που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη έρευνα και γίνονται επισημάνσεις και παρατηρήσεις γύρω από αυτά. Επιπλέον, καταδεικνύονται οι αδυναμίες και οι παραλείψεις που εμφανίζονται στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο και παρατίθενται συγκεκριμένες προτάσεις που μπορεί να οδηγήσουν στη βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης.

Το σχολικό περιβάλλον απαρτίζεται από το φυσικό χώρο του σχολείου και από το ψυχολογικό – κοινωνικό περιβάλλον το οποίο δημιουργείται μέσα από το πλέγμα σχέσεων που αναπτύσσουν το μαθητικό δυναμικό και το διδακτικό προσωπικό της σχολικής μονάδας. Διακριτά στοιχεία του ψυχολογικού – κοινωνικού περιβάλλοντος του σχολείου αποτελούν η γενικότερη κουλτούρα που διέπει τη σχολική μονάδα, το ψυχολογικό κλίμα της σχολικής τάξης, το στυλ της διδασκαλικής συμπεριφοράς και η σχέση των μαθητών μεταξύ τους (Ματσαγγούρας, 2000: 171). Για το λόγο αυτό είναι ανάγκη να τονίσουμε στο συγκεκριμένο σημείο ότι το σχολικό αυτό περιβάλλον δημιουργεί κίνητρα, αναπτύσσει στάσεις και αξίες που, ανάλογα, ενισχύουν ή αναιρούν τις επιδιώξεις του σχολείου, ασκεί τις κοινωνικο–γνωστικές δεξιότητες των μαθητών και, γενικά, συμβάλλει στο ρυθμό και στον προσανατολισμό της ανάπτυξης (Bozel, 1991: 3828).

Το ψυχολογικό–κοινωνικό περιβάλλον της σχολικής τάξης επιδρά στους τομείς μάθησης και ανάπτυξης μέσα από το πλέγμα των ψυχολογικών και κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ του εκπαιδευτικού και των μαθητών, μεταξύ των μαθητών της τάξης και μεταξύ των μαθητών και των διδακτικών αντικειμένων και των μεθόδων διδασκαλίας τους. Ο πολύπλοκος ρόλος του ψυχολογικού και κοινωνικού περιβάλλοντος έχει ως μια από τις σημαντικότερες διαστάσεις του το ψυχολογικό κλίμα της τάξης που καθορίζει την ποιότητα του σχολείου (Ματσαγγούρας, 2000: 172). Για το λόγο αυτό τις τελευταίες

δεκαετίες έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες σε διάφορες χώρες, όπως στην Αγγλία, την Αυστραλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και στην Ελλάδα με σκοπό την επισήμανση των παραγόντων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του εκπαιδευτικού έργου και αποτελούν γνωρίσματα ενός αποτελεσματικού σχολείου (Brookover & Lezotte, 1979: 2). Ένας από τους παράγοντες αυτούς αποτελεί και το ψυχολογικό κλίμα που επικρατεί στις σχολικές μονάδες.

Κεφάλαιο Πρώτο

Το Ψυχολογικό Κλίμα της Σχολικής Μονάδας – Έννοια και Ορισμός

Με τον όρο 'κλίμα της τάξης' εννοούμε την ποιότητα η οποία χαρακτηρίζει τις διαπροσωπικές σχέσεις μέσα στην τάξη και θα μπορούσε να οριστεί ως μία σειρά εσωτερικών χαρακτηριστικών που βοηθούν να ξεχωρίσει το ένα σχολείο από το άλλο (Πασιαρδή, 2001: 25). Ο τρόπος με τον οποίον το κάθε μέλος της τάξης βιώνει την ποιότητα αυτή χαρακτηρίζεται ως "ψυχολογικό κλίμα της τάξης" και καθορίζεται από την κοινωνική και φαινομενολογική μοναδικότητα της συγκεκριμένης αυτής σχολικής κοινότητας, η οποία περιλαμβάνει αόρατα συμβολικά στοιχεία όπως είναι οι αξίες, οι φιλοσοφίες και οι ιδεολογίες αλλά και ορατά στοιχεία όπως είναι τα προγράμματα, οι σκοποί του οργανισμού και η δομή του (Beare, Caldwell and Millikan, 1989: 172). Ανάμεσα στα ορατά και στα αόρατα αυτά στοιχεία υπάρχει μία δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης με αφετηρία της το κοινό σύστημα πεποιθήσεων, αξιών και προτύπων που καθιστά την επικοινωνία και τη συνεργασία πιο αποτελεσματική. Το κλίμα της τάξης αποτελεί από την σκοπιά αυτή αντικείμενο έρευνας κυρίως της Κοινωνικής Ψυχολογίας, αφού επηρεάζει τις στάσεις, τις διαθέσεις και τα συναισθήματα του κάθε μέλους στα πλαίσια της συμβίωσης μέσα στην σχολική τάξη.

Ακόμη, πολλοί ερευνητές, εξετάζοντας την οικολογία του σχολικού συστήματος, θεωρούν ότι η έννοια του κλίματος έχει άμεση σχέση με την έννοια της κουλτούρας (Kowalski & Reitzug, 1993). Η κουλτούρα αναφέρεται σε θέματα που είναι αποδεκτά από όλα τα μέλη μίας σχολικής μονάδας και με αυτά δένονται μεταξύ τους στενά, αποκτώντας συγχρόνως μία διαφορετική ταυτότητα από τα μέλη μίας άλλης σχολικής μονάδας. Συνεπώς, το σχολικό κλίμα σχετίζεται με την ερμηνεία που δίνει κανείς στον όρο της κουλτούρας, αφού η κουλτούρα ενός σχολείου αποτελεί αντανάκλαση του σχολικού κλίματος (Mintzberg,

1979). Έτσι, εύλογα θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η έννοια της κουλτούρας αποτελεί έναν από τους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν το κλίμα της τάξης και αλυσιδωτά την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας.

Σύμφωνα με τον Ματσαγγούρα (2000: 186-187), με τον όρο 'ψυχολογικό κλίμα της σχολικής τάξης' εννοούμε το συναισθηματικό τρόπο με τον οποίο οι μαθητές μίας τάξης βιώνουν και αντιλαμβάνονται τις ψυχοκοινωνιολογικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στην τάξη. Τα σπουδαιότερα στοιχεία που απαρτίζουν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης κατατάσσονται στους παρακάτω τομείς:

1) *Συναισθηματικός τομέας*. Σε αυτόν υπάγονται:

A) Η συνοχή (cohesiveness),

B) Η διενεκτικότητα (friction),

Γ) Η διάσπαση (cliqueness), που βιώνει ο μαθητής μέσα από τις διαπροσωπικές του σχέσεις στην τάξη.

Δ) Η ικανοποίηση (satisfaction) και

E) Η αδιαφορία (apathy), που προκαλεί στο μαθητή η εργασία.

2) *Τομέας κοινωνικής οργάνωσης*. Εδώ υπάγονται:

A) Η δημοκρατικότητα (democracy),

B) Η ανταγωνιστικότητα (competitiveness) και

Γ) Η ευνοιοκρατία (favoritism), που διέπουν τις σχέσεις των μελών της τάξης, και

Δ) Η ανομοιογένεια (diversity) της σύνθεσης της τάξης.

3) *Τομέας εργασίας*. Σε αυτόν υπάγονται:

A) Ο καθορισμός στόχων (goal direction),

B) Η υλική υποδομή (material environment),

Γ) Η καθιέρωση κανόνων λειτουργίας (formality),

Δ) Η ταχύτητα εργασίας (speed) και

Ε) Η αποδιοργάνωση (disorganization).

Συνοψίζοντας, το ψυχολογικό κλίμα της σχολικής τάξης θα μπορούσε να καθοριστεί ως η ατμόσφαιρα που επικρατεί σε κάθε σχολική μονάδα, σχετίζεται άμεσα με όσους εμπλέκονται σε αυτήν και αποτελεί τη βάση για προβλέψεις σχολικών αποτελεσμάτων (Sergiovanni & Starratt, 1998: 177). Ανεξάρτητα πάντως από τις εννοιολογικές αποχρώσεις και διαφορές που παρουσιάζει ο όρος ψυχολογικό κλίμα της τάξης, το θέμα το οποίο μελετούμε αποτελεί το κοινωνικό και ψυχολογικό πλαίσιο το οποίο διαμορφώνεται μέσα στη σχολική τάξη, επηρεάζοντας σημαντικά τα αποτελέσματα της σχολικής μάθησης. Εξετάζοντάς το λοιπόν από αυτήν τη σκοπιά κρίνεται χρήσιμο να διερευνηθεί εμπειρικά, αφού είναι σε θέση να καθορίσει τα όρια παρέμβασης του εκπαιδευτικού, ο οποίος επιθυμεί να παίζει ουσιαστικό ρόλο στην επιτυχία του σχολείου ως χώρου μάθησης και να συμβάλλει θετικά στη δημιουργία των αποτελεσματικών σχολείων (Purkey & Smith, 1983: 432).

Αναδρομή - Σχετικές Έρευνες

Είναι γνωστό ότι μέσα στη σχολική τάξη δημιουργείται ένα ευρύ πλέγμα από διαπροσωπικές σχέσεις, το οποίο επηρεάζει τους σκοπούς, τις αξίες και τις δραστηριότητες των μαθητών. Σύμφωνα με τον Jackson (1990: 11), ο δάσκαλος του δημοτικού σχολείου εμπλέκεται σε πάνω από χίλιες διαπροσωπικές σχέσεις την ημέρα με τους μαθητές του. Συνεχίζοντας, ο ίδιος ερευνητής (1990: 15) αναφέρει ότι αν υπολογίζαμε και τις διαπροσωπικές σχέσεις και των μαθητών μεταξύ τους, τότε πράγματι δε θα ήταν υπερβολή η εικόνα της τάξης να είναι ίδια με εκείνη της κυψέλης. Η σχολική τάξη επομένως λειτουργεί σαν μια κυψέλη, στην οποία αναπτύσσονται πολλές και ποικίλες διαπροσωπικές σχέσεις, οι οποίες συνθέτουν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης, που αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα

καθώς επηρεάζει και καθορίζει τη μάθηση, την παραγωγική εργασία και την αυτοϊδέα των μαθητών (Πασιαρδή, 2001: 73).

Όσον αφορά τώρα το ερευνητικό μέρος για την αποτίμηση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι δεν υπάρχει ικανοποιητικός αριθμός ερευνών, ιδιαίτερα στον ελλαδικό χώρο, αλλά η σχετική εικόνα του θέματος σε διεθνές επίπεδο είναι κάπως καλύτερη. Υπάρχει ένα ευρύ σώμα ερευνών, οι οποίες μελετούν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης και την επίδραση που έχει σε διάφορα χαρακτηριστικά και αφορά κυρίως στις επιδόσεις των μαθητών. Από τα ποικίλα ερωτηματολόγια που αναφέρονται στις διαφορετικές διαστάσεις του ψυχολογικού κλίματος της τάξης, θεωρούμε ως αντιπροσωπευτικότερο το Learning Environment Inventory (LEI) των Fraser, Anderson and Walberg (1991), το οποίο έχει εκατόν πέντε ερωτήσεις που καλύπτουν δεκαπέντε σημαντικές διαστάσεις του ψυχολογικού κλίματος της σχολικής τάξης (Ματσαγούρας, 2000: 187-188). Οι διαστάσεις αυτές είναι οι ακόλουθες:

- I. Συνεκτικότητα (cohesiveness): αναφέρεται στη φιλικότητα, αλληλοβοήθεια και γνωριμία των μαθητών.
- II. Διαφοροποίηση (diversity): αναφέρεται στην ύπαρξη διαφορετικών ενδιαφερόντων μεταξύ των μαθητών και στο βαθμό ικανοποίησης αυτών από τις εφαρμοζόμενες διδακτικές πρακτικές.
- III. Τυπικότητα (formality): αναφέρεται στην ύπαρξη και εφαρμογή τυποποιημένων κανόνων συμπεριφοράς.
- IV. Ταχύτητα (speed): αναφέρεται στο ρυθμό διεξαγωγής του μαθήματος.
- V. Υλικότεχνική υποδομή (material environment): αναφέρεται στην υποδομή του σχολείου και στις δυνατότητες που έχουν οι μαθητές να αξιοποιήσουν τον υπάρχοντα εξοπλισμό.

- VI. Διενεκτικότητα (friction): αναφέρεται στις προστριβές και εντάσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μαθητών.
- VII. Προθετικότητα (goal direction): αναφέρεται στη σαφήνεια των στόχων της σχολικής εργασίας.
- VIII. Ευνοιοκρατία (favoritism): αναφέρεται στη μεροληπτικά ευνοϊκή αντιμετώπιση από μέρους του εκπαιδευτικού μερικών μαθητών.
- IX. Δυσκολία (difficulty): αναφέρεται στο βαθμό που η σχολική εργασία δυσκολεύει τους μαθητές.
- X. Αποστασιοποίηση (apathy): αναφέρεται στην αδιαφορία και στην έλλειψη ταύτισης των μαθητών με τη σχολική εργασία.
- XI. Δημοκρατικότητα (democracy): αναφέρεται στη δυνατότητα συμμετοχής των μαθητών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε θέματα που αφορούν τη λειτουργία της τάξης.
- XII. Φατριασμός (cliqueness): αναφέρεται στην άρνηση μερικών μαθητών να αναμειχθούν με τους υπόλοιπους μαθητές της τάξης.
- XIII. Ικανοποίηση (satisfaction): αναφέρεται στην ικανοποίηση που προκαλεί στους μαθητές η σχολική εργασία.
- XIV. Αποδιοργάνωση (disorganization): αναφέρεται στη σύγχυση και την έλλειψη οργάνωσης στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες της τάξης.
- XV. Ανταγωνιστικότητα (competitiveness): αναφέρεται στις ανταγωνιστικές σχέσεις που διέπουν τις μαθησιακές και κοινωνικές δραστηριότητες της τάξης.

Όπως υποστηρίζουν οι Fraser et al. (1991), με βάση μία σειρά ερευνών που έχουν γίνει με τη χρήση του ερωτηματολογίου LEI, έχει αποδειχθεί ότι, το ψυχολογικό κλίμα της

τάξης συσχετίζεται με τα μαθησιακά αποτελέσματα περισσότερο από ό,τι συσχετίζονται πολλά από τα προσωπικά χαρακτηριστικά των μαθητών, όπως είναι, για παράδειγμα, ο δείκτης ευφυΐας. Σύμφωνα τώρα εξάλλου, με δύο άλλους ερευνητές, τους Walberg & Greenberg (1997: 47), η ικανοποίηση, η κατάλληλη δυσκολία, η συνεκτικότητα, η πρόσβαση στην υπάρχουσα υποδομή, η δημοκρατικότητα και η προθετικότητα εμφανίζουν στις διάφορες έρευνες θετική συνάφεια με τα μαθησιακά αποτελέσματα, ενώ αντίθετα η διενεκτικότητα, η αποδιοργάνωση και η ευνοιοκρατία εμφανίζουν αρνητική συνάφεια.

Με βάση ερευνητικά στοιχεία από κάποια άλλη έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 17.805 μαθητές 823 τάξεων διαφορετικών χωρών αποδείχθηκε ότι η σχολική μάθηση και το αυτοσυναίσθημα επηρεάζονται θετικά από τη συνεκτικότητα, την ικανοποίηση, την ενθάρρυνση, τη συνεργατικότητα, την ασφάλεια, τη δυσκολία, την οργάνωση, τη δημοκρατικότητα και τη διατύπωση σαφών στόχων. Διαπιστώθηκε ακόμη ότι η μάθηση και η αυτοαντίληψη επηρεάζονται αρνητικά από τη διενεκτικότητα, τη διάσπαση, την αδιαφορία, την έλλειψη οργάνωσης, την απόρριψη, την ανταγωνιστικότητα, την ειρωνεία και την ανασφάλεια (Haertel, Walberg and Haertel, 1981).

Η ατμόσφαιρα της τάξης ασκεί κατά γενική διαπίστωση των σχετικών ερευνών σημαντική επίδραση στην συμπεριφορά, στις στάσεις και διαθέσεις και στις επιδόσεις των μαθητών. Όλες οι μέχρι τώρα γνωστές έρευνες οδηγούν στην διαπίστωση ότι το κλίμα της τάξης επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό (εξηγεί μεγάλο ποσοστό της διακύμανσης) τις σχολικές επιδόσεις των μαθητών και σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα η επίδραση αυτή ξεπερνά την επίδραση των χαρακτηριστικών του οικογενειακού περιβάλλοντος (Fraser, 1994: 809).

Παρόμοια είναι και τα αποτελέσματα μίας άλλης μεγάλης έρευνας που πραγματοποιήθηκε από τον Goodlad (1984) σε 1016 τάξεις σχολείων των Η.Π.Α. και συνέλεξε στοιχεία από 38 διευθυντές σχολείων, 1350 εκπαιδευτικούς, 8600 γονείς και 17160

μαθητές. Από την ανάλυση των στοιχείων που παρέθεσαν οι παραπάνω, προέκυψε η διαπίστωση ότι μεταξύ των αποτελεσματικών και λιγότερο αποτελεσματικών τάξεων δεν υπήρχαν τόσο μεγάλες διαφορές στον τρόπο διδασκαλίας όσο υπήρχαν στο είδος του σχολικού κλίματος που επικρατούσε στην τάξη (Ματσαγγούρας, 2000: 189).

Το θετικό ψυχολογικό κλίμα προωθεί τη σχολική μάθηση, διότι ενισχύει την αυτοεκτίμηση του μαθητή, γεγονός που λειτουργεί παρωθητικά και παρέχει δυνατότητες αξιοποίησης της συλλογικής δράσης, καθώς και δυνατότητες πειραματισμού με νέες ιδέες και πρακτικές. Η αναγνώριση και η αποδοχή του μαθητή ως σημαντικού προσώπου από τον εκπαιδευτικό, που εκφράζεται με το ενδιαφέρον, το φυσικό πλησίασμα, τις άτυπες επικοινωνίες, και η καθιέρωση συνεργατικού κλίματος είναι δύο μέσα που βελτιώνουν τις δασκαλο–μαθητικές και τις διαμαθητικές σχέσεις, και με τον τρόπο αυτόν συμβάλλουν στη βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης (Burden, 1995: 224).

Η επίδραση όμως του ψυχολογικού κλίματος αφορά όχι μόνο στις επιδόσεις στο σχολείο αλλά και στις γενικότερες γνωστικές όσο και συναισθηματικές επιδόσεις: κατανόηση επιστημονικών φαινομένων, συμμετοχή σε μαθήματα ελεύθερης επιλογής, ενδιαφέρον για συγκεκριμένα μαθήματα, στάσεις απέναντι σε διάφορα μαθήματα, ικανοποίηση από συμμετοχή σε μαθήματα, τεχνικές εξερεύνησης του περιβάλλοντος, αυτοέλεγχος, κέφι για εργασία σε ορισμένα αντικείμενα, άγχος, κανονική φοίτηση στο σχολείο, νοημοσύνη, προσωπικότητα, κοινωνική ανάπτυξη, ανάπτυξη φιλοδοξιών κλπ. (Fraser, 1986: 89).

Μία άλλη κατηγορία ερευνών μελετάει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο ψυχολογικό κλίμα της σχολικής τάξης και στη μαθητική συμπεριφορά. Τα προβλήματα συμπεριφοράς σχετίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό με στοιχεία του ψυχολογικού κλίματος και του τρόπου οργάνωσης του σχολείου παρά με χαρακτηριστικά προσωπικότητας των ατόμων, και προτείνουν τρόπους βελτίωσης του ψυχολογικού και οργανωτικού πλαισίου του σχολείου

(Wayson & Pinell, 1982: 118-136). Το σημαντικό στο σημείο αυτό είναι η αποκατάσταση του ψυχολογικού κλίματος εξαρτάται από παράγοντες που επηρεάζει άμεσα ο εκπαιδευτικός, όπως είναι το στυλ συμπεριφοράς του προς τους μαθητές, η μορφή της κοινωνικής οργάνωσης της τάξης και η θεσμοθέτηση διαδικασιών εμπλοκής των μαθητών στην οργάνωση της τάξης και την αντιμετώπιση των προβλημάτων (Radd and Harsh, 1996). Αυτό σημαίνει ότι μέσω της βελτίωσης του ψυχολογικού κλίματος ο εκπαιδευτικός έχει μία άριστη δυνατότητα παρέμβασης και διαμόρφωσης προς το επιθυμητό της τάξης του.

Σε κάποιες άλλες έρευνες, όπως αυτή του Moos (1979), το κλίμα της τάξης χρησιμοποιήθηκε ως εξαρτημένη μεταβλητή και εξετάστηκε σε σχέση με τους παράγοντες οι οποίοι το διαμορφώνουν όπως η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού, το μέγεθος της τάξης, το επίπεδο της τάξης, το ποσοστό αγοριών και κοριτσιών, το αντικείμενο διδασκαλίας και ο τύπος του σχολείου. Σύμφωνα με τις έρευνες αυτές που πραγματοποιήθηκαν σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αστικά, προαστίων, υπαίθρου, επαγγελματικές σχολές και εναλλακτικά (αντιαυταρχικά) σχολεία, προκύπτει ότι το ψυχολογικό κλίμα της τάξης επηρεάζεται κυρίως από τα χαρακτηριστικά του δασκάλου και των μαθητών.

Μία άλλη κατηγορία ερευνών, που έγιναν στις ΗΠΑ, ασχολήθηκε με την μετάβαση από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο και την συνακόλουθη μεταβολή στην βίωση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης από τους μαθητές. Οι έρευνες αυτές έδειξαν χειροτέρευση του κλίματος, καθώς οι μαθητές μετακινούνται από μικρά δημοτικά σχολεία σε μεγάλα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπου τα μαθήματα γίνονται από πολλούς ειδικούς εκπαιδευτικούς (Fraser, 1994: 5773).

Τέλος, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει μία άλλη κατηγορία ερευνών που είναι περισσότερο προσανατολισμένη στην σχολική πράξη, με σκοπό να παρέχει στον εκπαιδευτικό ερευνητικά δεδομένα, ώστε να εντοπίσει σχετικά προβλήματα, να καταστρώσει

και να εφαρμόσει στη συνέχεια στρατηγικές παρέμβασης για τη βελτίωση του κλίματος της τάξης του. Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε αισιόδοξο και εύφορο κλίμα πιστεύουν ότι μπορούν να επηρεάσουν πολύ τους μαθητές τους στις διαδικασίες μάθησής τους (Πασιαρδή, 2001: 37). Εξάλλου, η ποιότητα της δικής τους διδασκαλίας θεωρείται από τους σημαντικότερους παράγοντες για την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων στο έργο των εκπαιδευτικών.

Ολοκληρώνοντας την αναδρομή σχετικά με τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και αφορούν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης, αξίζει να σημειώσουμε ότι - παρά τη σημασία του θέματος - δεν έχουν διεξαχθεί πολλές σχετικές ερευνητικές προσπάθειες στον ελλαδικό χώρο και κατά συνέπεια, αγνοούμε πολλά πράγματα για την ποιότητα των συναισθημάτων τα οποία βιώνουν οι μαθητές στα σχολεία της πατρίδας μας. Σε μία έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στην Παιδαγωγική Σχολή της Φλώρινας από τους Καψάλη, Μούσιου και Νημά (1997), με δείγμα από Δημοτικά σχολεία και Γυμνάσια της Φλώρινας και της Θεσσαλονίκης, διαπιστώθηκε ότι το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι πιο ευχάριστο στο Δημοτικό από ό,τι στο Γυμνάσιο, ίσως εξαιτίας της αυξανόμενης δυσκολίας την οποία βιώνουν οι μαθητές καθώς προχωρούν από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο.

Ένα άλλο συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από τα δεδομένα της παραπάνω έρευνας, είναι ότι τα κορίτσια δείχνουν μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στο σχολείο, είναι πιο επιμελή και δημιουργούν γενικά λιγότερες δυσκολίες στον δάσκαλο.

Με βάση κάποιες άλλες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο ελληνικό δημοτικό σχολείο (Ματσαγγούρας, 2000: 192), διαπιστώθηκε ότι η ηλικία δε διαφοροποιεί σημαντικά τα δεδομένα του ψυχολογικού κλίματος στις μεγάλες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Η συγκεκριμένη έρευνα προχώρησε στη συνέχεια σε σύγκριση δεδομένων από σχολεία της Ελλάδας και της Αυστραλίας, από τα οποία διαπιστώθηκε ότι, με εξαίρεση τον ανταγωνισμό

– αρνητικό στοιχείο του ψυχολογικού κλίματος – όλα τα υπόλοιπα ελληνικά δεδομένα είναι ευνοϊκότερα από τα δεδομένα της Αυστραλίας. Την ίδια περίπου χρονική περίοδο, πραγματοποιήθηκε και μία άλλη σχετική έρευνα της Βαρνάβα-Σκούρα, σύμφωνα με την οποία, τα ελληνόπουλα στην ηλικία των οκτώ ετών αντιλαμβάνονται ως περισσότερο ανταγωνιστική και την κοινωνία των ενηλίκων απ’ ό,τι την αντιλαμβάνονται οι μαθητές της Αγγλίας της ίδιας ηλικίας (Βαρνάβα-Σκούρα, 1978: 74).

Στο σημείο αυτό κρίνουμε σκόπιμο να παραθέσουμε και ορισμένες άλλες πληροφορίες που αφορούν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης, τους παράγοντες οι οποίοι αλληλεπιδρούν και το επηρεάζουν, καθώς επίσης και τα επίπεδα από τα οποία αποτελείται. Ειδικότερα, το κλίμα της τάξης διακρίνεται στο φυσικό περιβάλλον και στο κοινωνικό περιβάλλον. Το φυσικό περιβάλλον αναφέρεται στις διάφορες διευθετήσεις και διακοσμήσεις που γίνονται μέσα στην τάξη όπως για παράδειγμα, η τοποθέτηση των θρανίων σε ομάδες, σε κυκλικό σχήμα, έτσι ώστε η τάξη ως χώρος μάθησης να είναι ευχάριστος αλλά και ελκυστικός. Το κοινωνικό κλίμα της τάξης εξαρτάται και καθορίζεται από το βαθμό αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών και μαθητών κατά τη διαδικασία της μάθησης. Έτσι, το περιβάλλον θα μπορούσε να είναι ανταγωνιστικό, συνεργατικό αλλά και ατομικό, ανάλογα και σε ποιο βαθμό υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των εμπλεκόμενων (Borich 2006: 347).

Σαφέστατα βέβαια, κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολο να περιγράψει κάποιος με πλήρη ακρίβεια τι είναι εκείνο που δημιουργεί ένα συγκεκριμένο κλίμα μέσα στη σχολική τάξη. Θεωρείται όμως σίγουρο με βάση ερευνητικά δεδομένα ότι εμπλέκεται ένας μεγάλος αριθμός αλληλεπιδραστικών παραγόντων. Σε σχετική έρευνα (Ματσαγούρας, 1988: 41), έχουν εντοπιστεί τρεις κύριοι άξονες των παραγόντων αυτών. Ο πρώτος άξονας είναι ο συναισθηματικός άξονας που περιλαμβάνει στάσεις και συναισθήματα, ο δεύτερος άξονας

είναι ο άξονας της κοινωνικής οργάνωσης που αφορά διαδικασίες όπως ο τρόπος διευθέτησης των θρανίων και η κατανομή εξουσίας και ο τελευταίος είναι ο άξονας εργασίας που αναφέρεται στις διαδικασίες μάθησης, στη συνεργασία και την αλληλόδραση.

Συνεπώς, κάθε σχολική τάξη έχει τη δική της νοοτροπία και τους δικούς της τρόπους συμπεριφοράς. Το καλό σχολικό κλίμα που επικρατεί στη σχολική τάξη έχει άμεση σχέση με την οργάνωση, μέσω της οποίας παρέχεται επαρκής χρόνος στη διδασκαλία και αποφεύγεται το χάσιμο χρόνου, χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός αποτελεσματικού σχολείου (Owens, 1991: 51-53). Το ψυχολογικό – κοινωνικό κλίμα που επικρατεί σε μία σχολική τάξη εκδηλώνεται σε τρία επίπεδα.

Ο Schein (1985: 3-14) παρουσιάζει και ερμηνεύει τα τρία αυτά επίπεδα φέρνοντας ως παράδειγμα το καθάρισμα ενός μήλου. Το πρώτο επίπεδο το σχετίζει με τη φλούδα του μήλου, δηλαδή με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον της σχολικής τάξης και περιλαμβάνει οτιδήποτε διαπιστώνει κάποιος, όταν μπει για πρώτη φορά στη σχολική τάξη. Στο επίπεδο αυτό περιλαμβάνονται οι ζωγραφιές και οι δημιουργίες των μαθητών, η διαμόρφωση του χώρου της σχολικής τάξης, και η εξωτερική παρουσία – συμπεριφορά των μαθητών.

Το δεύτερο επίπεδο της σχολικής τάξης το παρομοιάζει με το εσωτερικό μέρος του καρπού και αυτό συνίσταται, ιδιαίτερα, από τις αξίες και τους στόχους που θέτει κάθε σχολική τάξη. Αυτό το επίπεδο δεν είναι τόσο ορατό όπως το πρώτο και χρειάζεται περισσότερη μελέτη, για να εξακριβωθεί. Αξίες, όπως η ειλικρίνεια, η εμπιστοσύνη, η συνεργασία, η οικειότητα και η αρμονική ομαδική εργασία επικρατούν σε μεγάλο βαθμό και προσδίδουν την ταυτότητα της σχολικής τάξης.

Το τρίτο και τελευταίο επίπεδο σχετίζεται με τις λειτουργικές θεωρίες που διέπουν τη λειτουργία της σχολικής τάξης. Οι λειτουργίες αυτές δεν είναι άμεσα αντιληπτές ούτε από τα ίδια τα μέλη της ομάδας και αφορούν ζητήματα όπως είναι το ωράριο, ο χώρος, η ανθρώπινη

φύση και η ηθικότητα. Τις λειτουργικές αυτές θεωρίες μπορεί κανείς να τις διαπιστώσει από τη συμπεριφορά των μαθητών της σχολικής τάξης, από την ηθικότητά τους, από τα πιστεύω τους για τη γνώση και γενικά από την ιδιοσυγκρασία τους. Για αυτόν ακριβώς το λόγο οι θεωρίες αυτές δεν μπορούν να τροποποιηθούν εύκολα, διότι όσοι καθοδηγούνται από αυτές δεν καθοδηγούνται ενσυνείδητα αλλά ασύνειδα. Τέλος, σύμφωνα πάντα με τον Schein (1985: 15-16), που είναι δημιουργός αυτών των τριών επιπέδων, οι αντιλήψεις αυτές δεν είναι αξίες που μπορούν να συζητηθούν, αλλά ασύνειδα θεωρούνται δεδομένες και μη διαπραγματεύσιμες.

Έχοντας υπόψη μας όλη την παραπάνω σχετική βιβλιογραφία και την εμπειρική διερεύνηση των δεδομένων που αφορούν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης και επιδιώκοντας να εμβαθύνουμε περισσότερο στο συγκεκριμένο θέμα, αποφασίσαμε να πραγματοποιήσουμε μία έρευνα με τη χρήση συγκεκριμένου ερωτηματολογίου. Τα αποτελέσματα και τα δεδομένα της έρευνας αυτής παρατίθενται στη συνέχεια μαζί με τις προτάσεις μας για τη βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης, αφού αυτό παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια των μαθητών να αποκτήσουν και να αναπτύξουν δεξιότητες και ικανότητες που θα τους προετοιμάσουν καλύτερα για την μελλοντική τους σταδιοδρομία (Πασιαρδή, 2001: 73).

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοποί της έρευνας

Η διαμόρφωση του κλίματος της σχολικής τάξης αποτελεί ένα πεδίο προσιτό στην παρέμβαση του εκπαιδευτικού και για το λόγο αυτό πιστεύουμε ότι πρέπει το συγκεκριμένο πεδίο να αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής ψυχολογικής και παιδαγωγικής έρευνας. Οι ευρύτεροι σκοποί μας, μέσω της έρευνας που πραγματοποιήσαμε είναι:

1. Η διόρθωση, η συμπλήρωση και η διαφοροποίηση της εικόνας σε σχέση με την υπάρχουσα μέχρι τώρα εγχώρια και ξένη έρευνα.

2. Η διερεύνηση μερικών βασικών παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν ή και συνδιαμορφώνουν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης όπως είναι: η ηλικία των παιδιών, η σύνθεση της τάξης όσον αφορά το φύλο των παιδιών, το μέγεθος της τάξης και τον τόπο προέλευσης των μαθητών (χωριό – πόλη).

Ακόμη, κάποιοι άλλοι σκοποί της συγκεκριμένης έρευνας, όπως έχουν επισημάνει ερευνητές και εκπαιδευτικοί που ασχολήθηκαν με το ζήτημα αυτό (Fraser, Anderson and Walberg, 1991: 25), είναι οι ακόλουθοι:

- ▣ Η παροχή κατευθύνσεων και ανατροφοδότησης στην προσπάθεια που κάνει ο εκπαιδευτικός για την ποιοτική αναβάθμιση της τάξης του.
- ▣ Η προσπάθεια να διαπιστωθεί η διαφορά που υπάρχει μεταξύ του «υπαρκτού» κλίματος και του κλίματος που ο εκπαιδευτικός νομίζει ότι κυριαρχεί στην τάξη του.

Με την παρούσα έρευνα επιχειρούμε την επίτευξη περισσότερο βραχυπρόθεσμων και ασφαλώς και λιγότερο φιλόδοξων στόχων, δηλαδή:

α. σκιαγράφιση της εικόνας του ψυχολογικού κλίματος σε κανονικές τάξεις δημοτικών σχολείων της χώρας μας,

β. σύγκριση της εικόνας του ψυχολογικού κλίματος ανάμεσα σε αγόρια – κορίτσια δημοτικού σχολείου διαφορετικής ηλικίας,

γ. σύγκριση της εικόνας η οποία προέρχεται από τα δημοτικά σχολεία πρωτεύουσας νομού και επαρχιακής πόλης του ίδιου νομού και τέλος,

δ. σύγκριση των δεδομένων της έρευνας με δεδομένα άλλων ελληνικών και ξένων ερευνών.

Υποθέσεις της έρευνας

Οι υποθέσεις τις οποίες επιθυμούμε να μελετήσουμε και να ελέγξουμε με την παρούσα έρευνα είναι οι ακόλουθες:

α. Το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι πιο ευχάριστο στην Τετάρτη Δημοτικού (σε παιδιά μικρότερης ηλικίας) από ό,τι στην Έκτη Δημοτικού (σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας).

β. Αν οι γενικότερες ανθρώπινες σχέσεις μιας κοινωνίας μεταφέρονται και στο σχολείο, το οποίο αποτελεί τον καθρέφτη της συγκεκριμένης κοινωνίας, τότε πρέπει το ψυχολογικό κλίμα της τάξης να είναι πιο ευνοϊκό σε ένα χωριό ενός επαρχιακού νομού από ό,τι στην πρωτεύουσα του επαρχιακού αυτού νομού.

γ. Θα πρέπει να προκύπτουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα όσον αφορά τις επιμέρους διαστάσεις μέτρησης του ψυχολογικού κλίματος της τάξης.

Δείγμα

Το δείγμα το οποίο εξετάζουμε προέρχεται από δύο δημοτικά σχολεία (ποικίλης οργανικότητας) μίας περιοχής της δυτικής Μακεδονίας, και πιο συγκεκριμένα του νομού

Κοζάνης. Ειδικότερα, πρόκειται για το δεύτερο 12/θέσιο Δημοτικό Σχολείο της πόλης της Κοζάνης και το 6/θέσιο Δημοτικό Σχολείο Ξηρολίμνης. Για την συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιούμε δεδομένα 100 μαθητών από τμήματα Τετάρτης και Έκτης Δημοτικού. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν 60 μαθητές Τετάρτης Δημοτικού (21 από το Δ1 Κοζάνης, 21 από το Δ2 Κοζάνης και 18 από τη Δ' δημοτικού της Ξηρολίμνης) και 40 μαθητές Έκτης Δημοτικού (22 από το Στ2 Κοζάνης και 18 από τη Στ' δημοτικού της Ξηρολίμνης).

Η σύνθεση του δείγματος αυτού εξασφαλίζει δύο σημαντικές για τους σκοπούς της έρευνας δυνατότητες:

- ☛ Τη σύγκριση της εικόνας του ψυχολογικού κλίματος της τάξης σε μαθητές διαφορετικής ηλικίας, αφού επιδιώκουμε να εξετάσουμε ποιες ομοιότητες και διαφορές υπάρχουν ανάμεσα στα παιδιά μικρότερης ηλικίας, παιδιά δηλαδή της Τετάρτης Δημοτικού ηλικίας περίπου δέκα ετών και σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, παιδιά δηλαδή της Έκτης δημοτικού ηλικίας περίπου δώδεκα ετών, τα οποία τελειώνουν τη φοίτησή τους στο Δημοτικό Σχολείο και πρόκειται σε λίγους μήνες να είναι μαθητές Γυμνασίου.
- ☛ Τη σύγκριση ανάμεσα σε ένα αστικό κέντρο νομού της επαρχίας και σε ένα χωριό του ίδιου νομού, η οποία προβλέπεται να μας δώσει ενδιαφέροντα στοιχεία.

Η επιλογή του δείγματος λοιπόν δεν έγινε με κύριο κριτήριο την αντιπροσωπευτικότητα, διότι στην φάση τουλάχιστον αυτή δεν μας ενδιαφέρει η γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Εργαλείο

Ένα από τα πολλά μέσα που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή ερευνητικού υλικού στις επιστημονικές έρευνες, είναι και το γραπτό ερωτηματολόγιο. Στη συγκεκριμένη έρευνα έγινε χρήση του γραπτού ερωτηματολογίου γιατί θεωρείται ότι αποτελεί το καταλληλότερο μέσο για τη διερεύνηση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήσαμε για το παρόν στάδιο της έρευνας το "My Class Inventory" (MCI) των B. J. Fraser, G. J. Anderson & H. J. Walberg (1982), του οποίου έκανε μια πρώτη προσαρμογή στα ελληνικά δεδομένα ο Η. Ματσαγγούρας (1987) με τίτλο "Το Ερωτηματολόγιο της Τάξης μου" (TET). Το TET προορίζεται για παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (8-12 χρόνων), ωστόσο αποδείχθηκε πολύ χρήσιμο και για παιδιά της κατώτερης βαθμίδας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (B. J. Fraser, 1986, 28-29). Στη δική μας όμως έρευνα το TET χρησιμοποιήθηκε σε παιδιά ηλικίας 10 έως 12 ετών.

Η περιγραφική αυτή κλίμακα έχει μια ανεπτυγμένη μορφή με 38 ερωτήσεις και μια σύντομη με 25 ερωτήσεις. Από διάφορες έρευνες διαπιστώνεται ότι και η συνεπτυγμένη μορφή παρουσιάζει υψηλή εσωτερική συνοχή και διακριτική εγκυρότητα, ιδίως όταν χρησιμοποιείται, όπως στην περίπτωση μας, για την εξασφάλιση δεδομένων τα οποία αφορούν τις τάξεις ως μονάδες ανάλυσης και όχι τους επιμέρους μαθητές. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την μεγάλη λειτουργικότητά του μας οδήγησε στην απόφαση να χρησιμοποιήσουμε στην έρευνά μας το TET στην συνεπτυγμένη του μορφή. Στη συνέχεια παρατίθεται το ερωτηματολόγιο TET που δόθηκε για να συμπληρωθεί από τους μαθητές μαζί με τις οδηγίες για την ορθή συμπλήρωσή του:

Το ερωτηματολόγιο της τάξης μου Ονοματεπώνυμο μαθητή: Σχολείο Τάξη
--

Διάβασε προσεκτικά κάθε μία από τις παρακάτω προτάσεις και κύκλωσε κάθε φορά το Σ, αν συμφωνείς και το Δ, αν διαφωνείς με το περιεχόμενο της πρότασης.

Προσοχή! Να απαντήσεις προσεκτικά σε όλες τις ερωτήσεις.

1. Το μάθημα περνάει ευχάριστα Σ Δ
2. Τα παιδιά τσακώνονται πολλές φορές μεταξύ τους Σ Δ
3. Συχνά τα παιδιά συναγωνίζονται στο τρέξιμο Σ Δ
4. Η σχολική εργασία που κάνουμε στην τάξη είναι δύσκολη Σ Δ
5. Όλοι οι συμμαθητές μου είναι φίλοι μου Σ Δ
6. Μερικοί μαθητές δεν είναι ευχαριστημένοι με την τάξη μας Σ Δ
7. Μερικοί συμμαθητές μου δεν είναι καλά παιδιά Σ Δ
8. Οι περισσότεροι μαθητές προσπαθούν να ξεπεράσουν τους φίλους τους στις ασκήσεις και στις εργασίες Σ Δ
9. Οι περισσότεροι μαθητές τελειώνουν τις ασκήσεις χωρίς βοήθεια Σ Δ
10. Μερικά παιδιά δεν είναι φίλοι μου Σ Δ
11. Όλα τα παιδιά αγαπούμε την τάξη μας Σ Δ
12. Σε πολλούς συμμαθητές μου αρέσουν οι τσακωμοί Σ Δ
13. Μερικούς συμμαθητές μου τους κακοφαίνεται, όταν δεν τα καταφέρνουν τόσο καλά όσο οι άλλοι Σ Δ
14. Μόνον οι έξυπνοι μπορούν να λύνουν τις ασκήσεις Σ Δ
15. Όλα τα παιδιά στην τάξη είμαστε στενοί φίλοι Σ Δ
16. Σε μερικά παιδιά δεν αρέσει η τάξη μας Σ Δ
17. Μερικά παιδιά θέλουν να γίνεται πάντα το δικό τους Σ Δ
18. Μερικά παιδιά προσπαθούν πάντα να κάνουν τις εργασίες καλύτερα από τους άλλους Σ Δ
19. Η σχολική δουλειά στην τάξη είναι δύσκολη Σ Δ
20. Όλοι οι συμμαθητές μου συμπαθιούνται μεταξύ τους Σ Δ
21. Η τάξη μας είναι ευχάριστη Σ Δ
22. Οι συμμαθητές μου τσακώνονται συχνά Σ Δ
23. Μερικά παιδιά στην τάξη μου θέλουν πάντα να είναι πρώτα Σ Δ
24. Οι περισσότεροι τα καταφέρνουν μόνοι τους με τις ασκήσεις Σ Δ
25. Οι μαθητές της τάξης αισθάνονται μεταξύ τους σαν καλοί φίλοι Σ Δ

(πίσω σελίδα του ερωτηματολογίου)

ΙΚΑ (1+6+11+16+21)

ΔΙΕ (2+7+12+17+22)

ΑΝΤ (3+8+13+18+23)

ΔΥΣ (4+9+14+19+24)

ΣΥΝ (5+10+15+20+25)

οργανικότητα σχολείου (για Δημοτικό)

αριθμός μαθητών και εκπαιδευτικών

αριθμός μαθητών τάξης

αγόρια

κορίτσια

εκπαιδευτικός δασκάλα (υπογράμμισε)

έχει πρόβλημα το παιδί με ανάγνωση;

άλλες παρατηρήσεις

(εδώ ζωγραφιά)

Χρήσιμο στο σημείο αυτό είναι να παραθέσουμε τις οδηγίες που δώσαμε στους μαθητές με σκοπό οι απαντήσεις τους να ανταποκρίνονται όσο το δυνατόν περισσότερο στην πραγματικότητα. Τονίσαμε λοιπόν ιδιαίτερα το γεγονός ότι αυτό που κρατούσαν οι μαθητές στα χέρια τους δεν ήταν διαγώνισμα γνώσεων, αλλά απλό ερωτηματολόγιο, το οποίο είχε ως σκοπό να συγκεντρώσει κάποιες πληροφορίες για την τάξη τους. Ακόμη, διευκρινίσαμε ότι με τη λέξη «τάξη» δεν εννοούμε την αίθουσα που γίνεται το μάθημα, αλλά τους συμμαθητές τους, τα μαθήματα και όλη τη σχολική ζωή της συγκεκριμένης χρονιάς. Στη συνέχεια αναφέραμε ότι υπάρχουν 25 προτάσεις, τις οποίες οι μαθητές πρέπει να διαβάσουν προσεκτικά και να κυκλώσουν το Σ (ΣΥΜΦΩΝΩ), αν συμφωνούν με την πρόταση, ή το Δ (ΔΙΑΦΩΝΩ) σε περίπτωση που διαφωνούν με την πρόταση. Ξεκαθαρίσαμε ακόμη ότι δεν μπορούν να κυκλώσουν και το Σ και το Δ αλλά μονάχα ένα από τα δύο, δίνοντας ένα παράδειγμα όπως 'Το μάθημα περνάει ευχάριστα', να κυκλώσουν ή το Σ ή το Δ.

Το Ερωτηματολόγιο της Τάξης μου απαιτεί 15-20 λεπτά για να συμπληρωθεί και είναι απαραίτητο ο εκπαιδευτικός, πριν από τη συμπλήρωσή του, να δημιουργήσει κατάλληλο και άνετο κλίμα στη σχολική τάξη, εξηγώντας προφορικά τις εισαγωγικές ασκήσεις και ζητώντας από τους μαθητές να απαντήσουν προσεκτικά σε όλες τις ερωτήσεις. Στη συγκεκριμένη αυτή

μορφή το TET περιέχει πέντε κατηγορίες - από πέντε ερωτήσεις η καθεμιά – με σκοπό να μελετήσει πέντε σημαντικές διαστάσεις του ψυχολογικού κλίματος της τάξης. Οι πέντε ερωτήσεις κάθε υποκλίμακας είναι διάσπαρτες μέσα στο ερωτηματολόγιο και ομαδοποιούνται ως εξής:

1. Συνεκτικότητα (Cohesiveness): *Ερωτήσεις 5,10,15,20 και 25.* Είναι το αίσθημα συνοχής το οποίο έχουν τα μέλη της ομάδας, ένα αίσθημα το οποίο αναπτύσσεται μεταξύ ατόμων τα οποία επικοινωνούν και συνεργάζονται τουλάχιστον για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, επιδιώκοντας την επίτευξη κοινών σκοπών. Η κατηγορία αυτή λοιπόν μετράει την έκταση κατά την οποία οι μαθητές γνωρίζουν και βοηθούν ο ένας τον άλλο και εκδηλώνουν τα φιλικά αισθήματα μεταξύ τους.

2. Διενεκτικότητα (Friction): *Ερωτήσεις 2,7,12,17 και 22.* Είναι σχεδόν το αντίθετο της συνεκτικότητας και αναφέρεται στην ύπαρξη διαφωνιών, συγκρούσεων, διενέξεων και εντάσεων ανάμεσα στα μέλη της σχολικής τάξης.

3. Δυσκολία (Difficulty): *Ερωτήσεις 4,9,14,19 και 24.* Πρόκειται για το βαθμό δυσκολίας, τον οποίο παρουσιάζει γενικά η σχολική εργασία στους μαθητές. Ο βαθμός δυσκολίας της σχολικής εργασίας διαφέρει βέβαια από μαθητή σε μαθητή. Στην περίπτωση αυτή όμως ενδιαφέρει η γενική αίσθηση και όχι οι ατομικές δυνατότητες των επιμέρους μαθητών. Μας απασχολεί επίσης ο βαθμός της βιωόμενης από το σύνολο των μαθητών της τάξης και όχι της αντικειμενικής δυσκολίας.

4. Ικανοποίηση (Satisfaction): *Ερωτήσεις 1,6,11,16 και 21.* Είναι το ευχάριστο συναίσθημα το οποίο αποχτούν οι μαθητές από την συμβίωση και την εργασία τους στην τάξη, από τον δάσκαλο, τους συμμαθητές, τα διδασκόμενα μαθήματα και τις άλλες δραστηριότητες. Γενικώς η ικανοποίηση αυτή είναι μεγάλη, όταν η εργασία και η συμβίωση στην σχολική τάξη γίνεται σε ευχάριστο κλίμα, ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα και

δικαιώνει τις προσδοκίες των μαθητών. Ο μεγάλος βαθμός ικανοποίησης ενεργοποιεί το μαθητή και, κατά συνέπεια, μεγιστοποιεί το βαθμό της σχολικής επίδοσής του.

5. Ανταγωνιστικότητα (Competitiveness): *Ερωτήσεις 3,8,13,18 και 23*. Συναντάται σε όλες σχεδόν τις σχολικές τάξεις. Ο βαθμός και το είδος (ατομικός ή ομαδικός ανταγωνισμός) εξαρτώνται από τον τρόπο οργάνωσης της σχολικής εργασίας την οποία ακολουθεί ο εκπαιδευτικός. Όσο μάλιστα ανεβαίνουμε τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και τις τάξεις, τόσο η ανταγωνιστικότητα γίνεται πιο εμφανής. Πέρα από ακραίες περιπτώσεις και περιστασιακές συγκυρίες ο βαθμός της ανταγωνιστικότητας εξαρτάται, όπως ήδη προαναφέραμε, κυρίως από τον τρόπο οργάνωσης της σχολικής εργασίας από τον εκπαιδευτικό και από την έμφαση την οποία δίνει ο ίδιος στον ανταγωνισμό μεταξύ των μαθητών, καθώς και από τις γενικότερες στρατηγικές με τις οποίες ο εκπαιδευτικός προλαμβάνει και αντιμετωπίζει τα προβλήματα πειθαρχίας. Η σύγχρονη τάση είναι να συνδυάζεται η συνεργατικότητα μεταξύ των ατόμων με ήπιο ανταγωνισμό ισοδύναμων ομάδων.

Τα "συμφωνώ" βαθμολογούνται με τρία (3) και τα "διαφωνώ" με ένα (1), εκτός από τις ερωτήσεις με υπογραμμισμένο αριθμό, στις οποίες η βαθμολογία γίνεται αντίστροφα, δηλ. τα "διαφωνώ" με τρία (3) και τα "συμφωνώ" με ένα (1). Αναπάντητες ερωτήσεις βαθμολογούνται με δύο (2).

Το TET στην αγγλική του έκδοση έχει μεγάλο βαθμό αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Η έρευνα με την ελληνική προσαρμογή του έδωσε επίσης ικανοποιητικούς δείκτες. Στην έρευνα του Ματσαγγούρα, η εσωτερική συνάφεια είχε δείκτη 0,612, ο οποίος θεωρείται πολύ ικανοποιητικός, ενώ οι πέντε υποκλίμακες έχουν υψηλό δείκτη διακριτικότητας με τιμές οι οποίες δεν αποκλίνουν σημαντικά από τις αγγλικές και σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα είναι πιο ικανοποιητικές από εκείνες. Επίσης, οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις δεν

παρουσιάζουν διαφορές σε σύγκριση προς εκείνες οι οποίες προέκυψαν από αγγλικά και αυστραλιανά δεδομένα (Ματσαγγούρας, 1987: 110).

Κεφάλαιο Τρίτο

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Γενικός σκοπός της έρευνας αυτής ήταν, όπως έχει ήδη επανειλημμένα αναφερθεί, να μελετηθεί το ψυχολογικό κλίμα που επικρατεί στις σχολικές τάξεις την πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τη στατιστική ανάλυση που έχουμε πραγματοποιήσει, διαπιστώνουμε ότι οι τιμές των τυπικών αποκλίσεων είναι σε γενικές γραμμές πολύ χαμηλές, γεγονός το οποίο υποδηλώνει την ιδιαίτερα υψηλή ομοιογένεια των απαντήσεων. Ακόμη, η αξιοπιστία του οργάνου μέτρησης είναι εξαιρετικά υψηλή, αφού το συγκεκριμένο πρόγραμμα του Excel που εφαρμόστηκε για την επεξεργασία των στοιχείων, δίνει ως βαθμό αξιοπιστίας για τη μέτρηση των δεδομένων επεξεργασίας ένα ποσοστό της τάξης του 95%. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα της εμπειρικής μας διερεύνησης, παρέχοντας σχόλια, αναλύσεις και συμπεράσματα για κάθε μία από τις τρεις αρχικές υποθέσεις μας.

Υπόθεση 1^η

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης, διαπιστώνεται ότι, η πρώτη υπόθεση, που ανέφερε ότι το ψυχολογικό κλίμα είναι πιο ευχάριστο σε παιδιά μικρότερης ηλικίας που φοιτούν στην τετάρτη τάξη του δημοτικού σε σχέση με παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας που φοιτούν στην έκτη τάξη του δημοτικού, επιβεβαιώνεται. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα 1 και του πίνακα 2 που ακολουθούν, ο μέσος όρος της μέτρησης του ψυχολογικού κλίματος στα παιδιά της τετάρτης δημοτικού είναι 54.57, ενώ ο αντίστοιχος για τους μαθητές της έκτης δημοτικού είναι 53.5:

Πίνακας 1: Το ψυχολογικό κλίμα των παιδιών της Τετάρτης Δημοτικού.

Κοζάνη - Ξηρολίμνη Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	
Μέσος	54,56666667
Τυπικό σφάλμα	0,629036869
Διάμεσος	54
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	4,872498634
Διακύμανση	23,74124294
Κύρτωση	0,358565425
Ασυμμετρία	0,471967116
Εύρος	24
Ελάχιστο	45
Μέγιστο	69
Άθροισμα	3274
Πλήθος	60

Πίνακας 2: Το ψυχολογικό κλίμα των παιδιών της Έκτης Δημοτικού.

Κοζάνη - Ξηρολίμνη ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	
Μέσος	53,5
Τυπικό σφάλμα	0,750213645
Διάμεσος	53
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	4,744767699
Διακύμανση	22,51282051
Κύρτωση	0,018441417
Ασυμμετρία	-0,13189776
Εύρος	22
Ελάχιστο	41
Μέγιστο	63
Άθροισμα	2140
Πλήθος	40

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι πιο ευχάριστο στα παιδιά της τετάρτης δημοτικού από ότι στα παιδιά της έκτης δημοτικού, με βάση τους τελικούς μέσους όρους (54.57 έναντι 53.5), ενώ η τυπική απόκλιση είναι ιδιαίτερα μικρή και στις δύο περιπτώσεις (0.63 έναντι 0.75). Η αρχική μας λοιπόν υπόθεση επιβεβαιώνεται,

οφείλουμε όμως στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι η διαφορά των μέσων όρων δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, πράγμα το οποίο σημαίνει πως και τα παιδιά της έκτης δημοτικού περνούν σχετικά ευχάριστα μέσα στη σχολική τάξη. Αυτό μπορεί να συμβαίνει επειδή γνωρίζουν ότι είναι η τελευταία τους χρονιά στο δημοτικό σχολείο, καθώς στη συνέχεια θα διαχωριστούν στις τάξεις του γυμνασίου και έτσι υπάρχει ανάμεσά τους μεγάλη συνεκτικότητα και μικρή ανταγωνιστικότητα.

Εξετάζοντας τώρα τις πέντε επιμέρους παραμέτρους, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στις δύο τάξεις του δημοτικού όσον αφορά την ικανοποίηση και την ανταγωνιστικότητα, όπως φαίνεται ξεκάθαρα από τους πίνακες 3 και 4 που ακολουθούν, αφού οι μέσοι όροι ικανοποίησης είναι 13.17 για τα παιδιά της τετάρτης δημοτικού και 13.45 για τα παιδιά της έκτης δημοτικού, ενώ οι αντίστοιχοι μέσοι όροι που δηλώνουν την ανταγωνιστικότητα είναι 11.9 και 11.3, όπως φαίνεται από τους πίνακες 5 και 6 παρακάτω:

Πίνακας 3: Η ικανοποίηση (ΙΚΑ) των παιδιών της Τετάρτης Δημοτικού.

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	
Μέσος	13,16667
Τυπικό σφάλμα	0,257286
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	1,992925
Διακύμανση	3,971751
Κύρτωση	-0,68879
Ασυμμετρία	-0,70318
Εύρος	6
Ελάχιστο	9
Μέγιστο	15
Άθροισμα	790
Πλήθος	60

Πίνακας 4: Η ικανοποίηση (ΙΚΑ) των παιδιών της Έκτης Δημοτικού.

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	
Μέσος	13,45
Τυπικό σφάλμα	0,347057
Διάμεσος	15
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,194983
Διακύμανση	4,817949
Κύρτωση	0,903991
Ασυμμετρία	-1,3305
Εύρος	8
Ελάχιστο	7
Μέγιστο	15
Άθροισμα	538
Πλήθος	40

Πίνακας 5: Η ανταγωνιστικότητα (ΑΝΤ) των παιδιών της Τετάρτης Δημοτικού.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,9
Τυπικό σφάλμα	0,369532
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,86238
Διακύμανση	8,19322
Κύρτωση	-0,67479
Ασυμμετρία	-0,70346
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	714
Πλήθος	60

Πίνακας 6: Η ανταγωνιστικότητα (ANT) των παιδιών της Έκτης Δημοτικού.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,3
Τυπικό σφάλμα	0,456014
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,884085
Διακύμανση	8,317949
Κύρτωση	-0,21177
Ασυμμετρία	-0,65372
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	452
Πλήθος	40

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η σημαντικότερη διαφορά των μέσων όρων ανάμεσα τους μαθητές της τετάρτης και της έκτης δημοτικού, παρουσιάστηκε στην παράμετρο της συνεργατικότητας (ΣΥΝ), όπου τα παιδιά της τετάρτης δημοτικού υπερτερούν με μέσο όρο 12 έναντι 10.75 των παιδιών της έκτης δημοτικού. Η διαφορά αυτή της τάξης του 1.25 υποδηλώνει ότι οι μαθητές της τετάρτης δημοτικού συνεργάζονται καλύτερα και σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους μαθητές της έκτης δημοτικού και ταυτόχρονα θεωρούν πως τα περισσότερα παιδιά της τάξης τους, είναι παράλληλα και στενοί τους φίλοι. Στους πίνακες 7 και 8 που ακολουθούν, παρουσιάζονται τα παραπάνω στοιχεία, τα οποία εμφανίζουν ιδιαίτερα χαμηλή απόκλιση (μικρότερη του 0.5) με τιμές 0.33 και 0.48:

Πίνακας 7: Η συνεκτικότητα (ΣΥΝ) των παιδιών της Τετάρτης Δημοτικού.

ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	12
Τυπικό σφάλμα	0,331066
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,564424
Διακύμανση	6,576271
Κύρτωση	0,622871
Ασυμμετρία	-1,02305
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	720
Πλήθος	60

Πίνακας 7: Η συνεκτικότητα (ΣΥΝ) των παιδιών της Έκτης Δημοτικού.

ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	10,75
Τυπικό σφάλμα	0,476028
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	11
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,010665
Διακύμανση	9,064103
Κύρτωση	-1,01565
Ασυμμετρία	-0,15652
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	430
Πλήθος	40

Η αμέσως μεγαλύτερη διαφορά μέσων όρων μεταξύ των παιδιών της τετάρτης και της έκτης δημοτικού παρουσιάζεται στην παράμετρο που αφορά τη διενεκτικότητα (ΔΙΕ). Παρατηρούμε ότι τα παιδιά της τετάρτης δημοτικού με μέσο όρο 10.33, εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά διενεκτικότητας σε σχέση με τους μαθητές της έκτης δημοτικού, των οποίων ο μέσος όρος διενεκτικότητας αγγίζει το 11.35. Με βάση τα παραπάνω ποσοστά

διαπιστώνεται ότι τα παιδιά μικρότερης ηλικίας τσακώνονται σε μικρότερο βαθμό μεταξύ τους και δε θέλουν να γίνεται πάντα το δικό τους, όπως φαίνεται ξεκάθαρα στους πίνακες 9 και 10 που ακολουθούν:

Πίνακας 9: Η διενεκτικότητα (ΔΙΕ) των παιδιών της Τετάρτης Δημοτικού.

ΔΙΕΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	10,33333
Τυπικό σφάλμα	0,408018
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	9
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,160491
Διακύμανση	9,988701
Κύρτωση	-0,96889
Ασυμμετρία	-0,19748
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	620
Πλήθος	60

Πίνακας 10: Η διενεκτικότητα (ΔΙΕ) των παιδιών της Έκτης Δημοτικού.

ΔΙΕΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,35
Τυπικό σφάλμα	0,410675
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	11
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,597336
Διακύμανση	6,746154
Κύρτωση	-1,04464
Ασυμμετρία	0,027773
Εύρος	8
Ελάχιστο	7
Μέγιστο	15
Άθροισμα	454
Πλήθος	40

Τέλος, ολοκληρώνοντας τις παρατηρήσεις μας που αφορούν την πρώτη υπόθεση, πρέπει να τονίσουμε ότι για τα παιδιά της τετάρτης δημοτικού, ο μέσος όρος που αναφέρεται στην παράμετρο της δυσκολίας, είναι αρκετά μεγαλύτερος σε σχέση με τα παιδιά της έκτης δημοτικού (7.17 έναντι 6.65). Από τα δεδομένα αυτά διαφαίνεται το γεγονός ότι τα μικρότερα παιδιά δυσκολεύονται περισσότερο με τις σχολικές εργασίες και τις πιο πολλές φορές δεν τα καταφέρνουν μόνοι τους με τις ασκήσεις, αφού λόγω της ηλικίας τους χρειάζονται μεγαλύτερη βοήθεια και ενίσχυση. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στους πίνακες 11 και 12 που ακολουθούν με τους οποίους ολοκληρώνεται η ανάλυση και η συζήτηση των δεδομένων που σχετίζονται με την πρώτη υπόθεση της εμπειρικής μας διερεύνησης:

Πίνακας 11: Η δυσκολία (ΔΥΣ) των παιδιών της Τετάρτης Δημοτικού.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ	
Μέσος	7,166667
Τυπικό σφάλμα	0,301753
Διάμεσος	7
Επικρατούσα τιμή	5
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,337365
Διακύμανση	5,463277
Κύρτωση	-0,33534
Ασυμμετρία	0,821856
Εύρος	8
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	13
Άθροισμα	430
Πλήθος	60

Πίνακας 12: Η δυσκολία (ΔΥΣ) των παιδιών της Έκτης Δημοτικού.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ	
Μέσος	6,65
Τυπικό σφάλμα	0,276308
Διάμεσος	7
Επικρατούσα τιμή	5
Μέση απόκλιση τετραγώνου	1,747526
Διακύμανση	3,053846
Κύρτωση	-0,78836
Ασυμμετρία	0,600686
Εύρος	6
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	11
Άθροισμα	266
Πλήθος	40

Συνοψίζοντας τις τελικές μας παρατηρήσεις για την πρώτη υπόθεση, αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος για τα παιδιά της τετάρτης δημοτικού είναι μεγαλύτερος σε τρεις από τις πέντε επιμέρους παραμέτρους (Ανταγωνιστικότητα, Δυσκολία και Συνεκτικότητα με διαφορές 0.6, 0.5 και 1.25 αντίστοιχα) και μικρότερος στις υπόλοιπες δύο (Ικανοποίηση και Διενεκτικότητα με διαφορές 0.3 και 1 αντίστοιχα). Αυτές οι διαφορές οδηγούν στο τελικό αποτέλεσμα του 54.57 για το ψυχολογικό κλίμα των παιδιών της τετάρτης, έναντι του 53.5 των παιδιών της έκτης δημοτικού.

Υπόθεση 2^η

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε, διαπιστώνεται ότι, η δεύτερη υπόθεση, σύμφωνα με την οποία, το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι πιο ευνοϊκό σε ένα χωριό ενός επαρχιακού νομού από ό,τι στην πρωτεύουσα του επαρχιακού αυτού νομού, επιβεβαιώνεται. Η διαφορά αυτή βέβαια στην έρευνά μας δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, αφού ο μέσος όρος της μέτρησης του ψυχολογικού κλίματος στα παιδιά τα οποία φοιτούν σε σχολείο ενός χωριού επαρχιακού νομού είναι 54.33, ενώ ο αντίστοιχος των παιδιών τα οποία φοιτούν στην πρωτεύουσα του επαρχιακού αυτού νομού είναι 54. Τα στοιχεία αυτά παραθέτονται στους πίνακες 13 και 14 που ακολουθούν:

Πίνακας 13: Το ψυχολογικό κλίμα των παιδιών του χωριού Ξηρολίμνη στο νομό Κοζάνης.

Ξηρολίμνη	
Μέσος	54,33333
Τυπικό σφάλμα	0,671412
Διάμεσος	53
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	4,02847
Διακύμανση	16,22857
Κύρτωση	3,809089
Ασυμμετρία	1,441274
Εύρος	20
Ελάχιστο	49
Μέγιστο	69
Άθροισμα	1956
Πλήθος	36

Πίνακας 14: Το ψυχολογικό κλίμα των παιδιών του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Κοζάνης.

Κοζάνη (2^ο Δημοτικό Σχολείο)	
Μέσος	54,03125
Τυπικό σφάλμα	0,656156
Διάμεσος	53
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	5,249244
Διακύμανση	27,55456
Κύρτωση	-0,53684
Ασυμμετρία	-0,02093
Εύρος	24
Ελάχιστο	41
Μέγιστο	65
Άθροισμα	3458
Πλήθος	64

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι πιο ευχάριστο και πιο ευνοϊκό σε ένα χωριό ενός επαρχιακού νομού (Ξηρολίμνη νομού Κοζάνης) από ό,τι στην πρωτεύουσα του επαρχιακού αυτού νομού (Κοζάνη), με βάση τους τελικούς μέσους όρους (54.33 έναντι 54), ενώ η τυπική απόκλιση είναι ιδιαίτερα μικρή και σχεδόν η ίδια και στις δύο περιπτώσεις (0.67 έναντι 0.66). Η αρχική μας λοιπόν υπόθεση επιβεβαιώνεται, οφείλουμε όμως στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι η διαφορά των μέσων όρων είναι σχετικά μικρή, πράγμα το οποίο σημαίνει πως και τα παιδιά του δημοτικού σχολείου της πρωτεύουσας του νομού Κοζάνης περνούν σχεδόν το ίδιο ευχάριστα μέσα στη σχολική τάξη σε σχέση με τα παιδιά του δημοτικού σχολείου ενός χωριού στον ίδιο νομό. Αυτό ίσως να οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους: Ο πρώτος είναι ότι στο δημοτικό σχολείο της Ξηρολίμνης φοιτούν παιδιά και από άλλα γειτονικά χωριά, με αποτέλεσμα κάποια από τα παιδιά αυτά να μην έχουν ιδιαίτερα στενές σχέσεις μεταξύ τους πέρα από το σχολικό περιβάλλον. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με το γεγονός ότι η Κοζάνη, μολονότι είναι πρωτεύουσα νομού, αποτελεί μία σχετικά μικρή επαρχιακή πόλη, στην οποία τα παιδιά ενός σχολείου δεν είναι ιδιαίτερα αποξενωμένα μεταξύ τους πέρα από τη σχολική αυλή. Ανεξάρτητα πάντως από

σκέψεις, γίνεται γενικά αποδεκτό ότι τα ολιγοθέσια σχολεία στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν καλύτερο ψυχολογικό και κοινωνικό κλίμα από τα πολυθέσια σχολεία (Παπασταμάτης, 1998: 78-85).

Εξετάζοντας τώρα τις πέντε επιμέρους παραμέτρους, διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στους μαθητές της Ξηρολίμνης και της Κοζάνης όσον αφορά τις παραμέτρους δυσκολία (ΔΥΣ) και συνεργατικότητα (ΣΥΝ), όπως φαίνεται ξεκάθαρα από τους πίνακες 15 και 16 που ακολουθούν, αφού οι μέσοι όροι δυσκολίας είναι 6.95 για τα παιδιά της Ξηρολίμνης και 6.97 για τα παιδιά της Κοζάνης, ενώ οι αντίστοιχοι μέσοι όροι που δηλώνουν την συνεργατικότητα είναι 11.4 και 11.5, όπως φαίνεται από τους πίνακες 17 και 18 που παρατίθενται στη συνέχεια. Ακόμη, με βάση τα ερευνητικά δεδομένα διαπιστώνεται ότι υπάρχει μία μικρή διαφορά της τάξης του 0.34 σχετικά με την παράμετρο της ικανοποίησης (ΙΚΑ), καθώς ο μέσος όρος των μαθητών της Ξηρολίμνης είναι 13.5, ενώ των μαθητών της Κοζάνης είναι 13.16. Τα στοιχεία που αφορούν την ικανοποίηση παρουσιάζονται αναλυτικά στους πίνακες 19 και 20.

Πίνακας 15: Η δυσκολία (ΔΥΣ) των παιδιών της Ξηρολίμνης.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ	
Μέσος	6,944444
Τυπικό σφάλμα	0,360653
Διάμεσος	7
Επικρατούσα τιμή	5
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,163918
Διακύμανση	4,68254
Κύρτωση	0,530016
Ασυμμετρία	1,060851
Εύρος	8
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	13
Άθροισμα	250
Πλήθος	36

Πίνακας 16: Η δυσκολία (ΔΥΣ) των παιδιών της Κοζάνης.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ	
Μέσος	6,96875
Τυπικό σφάλμα	0,26537
Διάμεσος	7
Επικρατούσα τιμή	5
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,122957
Διακύμανση	4,506944
Κύρτωση	-0,30956
Ασυμμετρία	0,771678
Εύρος	8
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	13
Άθροισμα	446
Πλήθος	64

Πίνακας 17: Η συνεκτικότητα (ΣΥΝ) των παιδιών της Ξηρολίμνης.

ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,44444
Τυπικό σφάλμα	0,478829
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,872972
Διακύμανση	8,253968
Κύρτωση	-0,76439
Ασυμμετρία	-0,53625
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	412
Πλήθος	36

Πίνακας 18: Η συνεκτικότητα (ΣΥΝ) των παιδιών της Κοζάνης.

ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,53125
Τυπικό σφάλμα	0,348586
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,788689
Διακύμανση	7,776786
Κύρτωση	-0,22913
Ασυμμετρία	-0,71203
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	738
Πλήθος	64

Πίνακας 19: Η ικανοποίηση (ΙΚΑ) των παιδιών της Ξηρολίμνης.

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	
Μέσος	13,5
Τυπικό σφάλμα	0,302109
Διάμεσος	14
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	1,812654
Διακύμανση	3,285714
Κύρτωση	0,203399
Ασυμμετρία	-1,02096
Εύρος	6
Ελάχιστο	9
Μέγιστο	15
Άθροισμα	486
Πλήθος	36

Πίνακας 20: Η ικανοποίηση (ΙΚΑ) των παιδιών της Κοζάνης.

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	
Μέσος	13,15625
Τυπικό σφάλμα	0,275683
Διάμεσος	14
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,205468
Διακύμανση	4,864087
Κύρτωση	-0,30279
Ασυμμετρία	-0,89181
Εύρος	8
Ελάχιστο	7
Μέγιστο	15
Άθροισμα	842
Πλήθος	64

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η σημαντικότερη διαφορά των μέσων όρων ανάμεσα τους μαθητές της Ξηρολίμνης και της Κοζάνης, παρουσιάστηκε στην παράμετρο της διενεκτικότητας (ΔΙΕ), όπου τα παιδιά της Ξηρολίμνης υπερτερούν με μέσο όρο 11.22 έναντι 10.47 των παιδιών της Κοζάνης. Τα στοιχεία αυτά με τη διαφορά της τάξης του 0.75 παρατίθενται στους πίνακες 21 και 22 που ακολουθούν, εμφανίζοντας σχετικά χαμηλή απόκλιση με τιμές 0.53 και 0.35 αντίστοιχα:

Πίνακας 21: Η διενεκτικότητα (ΔΙΕ) των παιδιών της Ξηρολίμνης.

ΔΙΕΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,22222
Τυπικό σφάλμα	0,533201
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,199206
Διακύμανση	10,23492
Κύρτωση	-0,53198
Ασυμμετρία	-0,63492
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	404
Πλήθος	36

Πίνακας 22: Η διενεκτικότητα (ΔΙΕ) των παιδιών της Κοζάνης.

ΔΙΕΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	10,46875
Τυπικό σφάλμα	0,354232
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	9
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,833858
Διακύμανση	8,030754
Κύρτωση	-0,73054
Ασυμμετρία	0,005712
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	670
Πλήθος	64

Η αμέσως μεγαλύτερη διαφορά μέσων όρων μεταξύ των παιδιών της Ξηρολίμνης και της Κοζάνης παρουσιάζεται στην παράμετρο που αφορά την ανταγωνιστικότητα (ANT). Παρατηρούμε ότι τα παιδιά της Ξηρολίμνης με μέσο όρο 11.22, εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά ανταγωνιστικότητας σε σχέση με τους μαθητές της Κοζάνης, των οποίων ο μέσος

όρος ανταγωνιστικότητας αγγίζει το 11.9. Με βάση τα παραπάνω ποσοστά διαπιστώνεται ότι ο ανταγωνισμός είναι σαφώς μεγαλύτερος στα παιδιά που φοιτούν στην πρωτεύουσα ενός νομού σε σχέση με τα παιδιά που φοιτούν στο χωριό, αφού τα πρώτα ενδιαφέρονται περισσότερο για επαγγελματική αποκατάσταση εντός ενός αστικού κέντρου, ενώ τα δεύτερα διαθέτουν και κάποιες άλλες ίσως επαγγελματικές διεξόδους, όπως για παράδειγμα τη μελλοντική ενασχόλησή τους με δραστηριότητες σχετικές με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στους πίνακες 23 και 24 που ακολουθούν:

Πίνακας 23: Η ανταγωνιστικότητα (ANT) των παιδιών της Ξηρολίμνης.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,22222
Τυπικό σφάλμα	0,40456
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,427357
Διακύμανση	5,892063
Κύρτωση	0,675312
Ασυμμετρία	-0,93466
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	404
Πλήθος	36

Πίνακας 24: Η ανταγωνιστικότητα (ANT) των παιδιών της Κοζάνης.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,90625
Τυπικό σφάλμα	0,385578
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,08462
Διακύμανση	9,514881
Κύρτωση	-0,79199
Ασυμμετρία	-0,69971
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	762
Πλήθος	64

Συνοψίζοντας τις τελικές μας παρατηρήσεις για τη δεύτερη υπόθεση, αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος για τα παιδιά της Ξηρολίμνης είναι μεγαλύτερος σε δύο από τις πέντε επιμέρους παραμέτρους (Ικανοποίηση και Διενεκτικότητα με διαφορές 0.34 και 0.75 αντίστοιχα) και μικρότερος στις υπόλοιπες τρεις (Ανταγωνιστικότητα, Δυσκολία και Συνεκτικότητα με διαφορές 0.68, 0.02 και 0.09 αντίστοιχα). Παρά το γεγονός ότι η Ξηρολίμνη πλεονεκτεί σε δύο μόνο από τις επιμέρους πέντε κατηγορίες, ο μέσος όρος του ψυχολογικού κλίματος της σχολικής τάξης είναι μεγαλύτερος από ό,τι στην Κοζάνη, επειδή η διαφορά των μέσων όρων στις υπόλοιπες τρεις παραμέτρους στις οποίες μειονεκτεί, είναι εξαιρετικά μικρή. Αυτές οι διαφορές οδηγούν στο τελικό αποτέλεσμα του 54.3 για το ψυχολογικό κλίμα των παιδιών της Ξηρολίμνης, έναντι του 54 των παιδιών της Κοζάνης.

Υπόθεση 3^η

Όσον αφορά στη συνέχεια την τρίτη υπόθεση, ότι δηλαδή υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα σχετικά με τις επιμέρους διαστάσεις μέτρησης του ψυχολογικού κλίματος της τάξης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης που πραγματοποιήθηκε, επιβεβαιώνεται πως όντως υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στον τομέα του ψυχολογικού κλίματος. Παρά το γεγονός ότι ο συνολικός μέσος όρος των αγοριών και των κοριτσιών έχει ελάχιστη διαφορά (54.28 για τα αγόρια και 54 για τα κορίτσια), εντούτοις όπως θα εξηγήσουμε στη συνέχεια, παρουσιάζονται ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα όσον αφορά τις πέντε παραμέτρους του ψυχολογικού κλίματος με διακυμάνσεις είτε υπέρ του ενός, είτε υπέρ του άλλου φύλου. Στους πίνακες 25 και 26 που ακολουθούν παραθέτονται οι συνολικοί μέσοι όροι των αγοριών και των κοριτσιών:

Πίνακας 25: Το ψυχολογικό κλίμα των αγοριών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

Αγόρια	
Μέσος	54,28
Τυπικό σφάλμα	0,660884
Διάμεσος	53
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	4,673154
Διακύμανση	21,83837
Κύρτωση	1,048076
Ασυμμετρία	0,72533
Εύρος	24
Ελάχιστο	45
Μέγιστο	69
Άθροισμα	2714
Πλήθος	50

Πίνακας 26: Το ψυχολογικό κλίμα των κοριτσιών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

Κορίτσια	
Μέσος	54
Τυπικό σφάλμα	0,7097
Διάμεσος	53
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	5,018334
Διακύμανση	25,18367
Κύρτωση	-0,24633
Ασυμμετρία	-0,12111
Εύρος	24
Ελάχιστο	41
Μέγιστο	65
Άθροισμα	2700
Πλήθος	50

Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειώσουμε ότι και πάλι το τυπικό σφάλμα είναι πολύ μικρό (0.66 για τα αγόρια και 0.71 για τα κορίτσια). Εξετάζοντας τώρα τις πέντε επιμέρους παραμέτρους, διαπιστώνεται ότι οι μικρότερες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια εμφανίζονται στις παραμέτρους της ικανοποίησης (ΙΚΑ) και της διενεκτικότητας (ΔΙΕ), όπως φαίνεται ξεκάθαρα από τους πίνακες 27 και 28 που ακολουθούν, αφού οι μέσοι όροι ικανοποίησης είναι 13.44 για τα αγόρια και 13.12 για τα κορίτσια, ενώ οι αντίστοιχοι μέσοι όροι που δηλώνουν τη διενεκτικότητα είναι 10.84 και 10.64, όπως φαίνεται από τους πίνακες 29 και 30 που παρατίθενται στη συνέχεια. Το γεγονός αυτό βέβαια δε μας προκαλεί και ιδιαίτερη εντύπωση, λόγω του ότι τα αγόρια από τη φύση τους εμπλέκονται περισσότερο σε καυγάδες και συγκρούσεις.

Πίνακας 27: Η ικανοποίηση (ΙΚΑ) των αγοριών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	
Μέσος	13,44
Τυπικό σφάλμα	0,287367
Διάμεσος	15
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,031989
Διακύμανση	4,12898
Κύρτωση	-0,0589
Ασυμμετρία	-1,0726
Εύρος	6
Ελάχιστο	9
Μέγιστο	15
Άθροισμα	672
Πλήθος	50

Πίνακας 28: Η ικανοποίηση (ΙΚΑ) των κοριτσιών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ	
Μέσος	13,12
Τυπικό σφάλμα	0,299169
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	15
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,115444
Διακύμανση	4,475102
Κύρτωση	0,005589
Ασυμμετρία	-0,87808
Εύρος	8
Ελάχιστο	7
Μέγιστο	15
Άθροισμα	656
Πλήθος	50

Πίνακας 29: Η διενεκτικότητα (ΔΙΕ) των αγοριών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΔΙΕΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	10,84
Τυπικό σφάλμα	0,445714
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	9
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,151676
Διακύμανση	9,933061
Κύρτωση	-0,84917
Ασυμμετρία	-0,31927
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	542
Πλήθος	50

Πίνακας 30: Η διενεκτικότητα (ΔΙΕ) των κοριτσιών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΔΙΕΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	10,64
Τυπικό σφάλμα	0,398733
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	9
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,819466
Διακύμανση	7,949388
Κύρτωση	-0,69066
Ασυμμετρία	-0,12234
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	532
Πλήθος	50

Η μεγαλύτερη διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο φύλα, με βάση την έρευνά μας, παρουσιάζεται στην παράμετρο της δυσκολίας (ΔΥΣ), όπου ο μέσος όρος των αγοριών ξεπερνά κατά 1.2 μονάδες τον μέσο όρο των κοριτσιών (7.56 για τα αγόρια έναντι 6.36 για τα κορίτσια). Το δεδομένο αυτό μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι τα κορίτσια αντιμετωπίζουν

μικρότερη δυσκολία στις σχολικές τους εργασίες σε σχέση με τα αγόρια, ίσως επειδή τα κορίτσια στην χώρα μας εμφανίζονται περισσότερο επιμελή και μελετηρά. Οι πίνακες 31 και 32 παρακάτω παρουσιάζουν την παράμετρο δυσκολία για τα δύο φύλα:

Πίνακας 31: Η δυσκολία (ΔΥΣ) των αγοριών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ	
Μέσος	7,56
Τυπικό σφάλμα	0,302587
Διάμεσος	7
Επικρατούσα τιμή	9
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,139617
Διακύμανση	4,577959
Κύρτωση	-0,06333
Ασυμμετρία	0,552047
Εύρος	8
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	13
Άθροισμα	378
Πλήθος	50

Πίνακας 32: Η δυσκολία (ΔΥΣ) των κοριτσιών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΔΥΣΚΟΛΙΑ	
Μέσος	6,36
Τυπικό σφάλμα	0,276656
Διάμεσος	5
Επικρατούσα τιμή	5
Μέση απόκλιση τετραγώνου	1,956256
Διακύμανση	3,826939
Κύρτωση	0,846838
Ασυμμετρία	1,377614
Εύρος	6
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	11
Άθροισμα	318
Πλήθος	50

Μεγάλη επίσης διαφοροποίηση παρουσιάζεται και στην παράμετρο συνεκτικότητα (ΣΥΝ), όπου τα κορίτσια προηγούνται κατά 0.92 μονάδες σε σχέση με τα αγόρια (11.96 για τα κορίτσια έναντι 11.04 για τα αγόρια), αποδεικνύοντας ότι τα κορίτσια επικοινωνούν και συνεργάζονται καλύτερα μεταξύ τους. Τα συγκεκριμένα αυτά στοιχεία παραθέτονται στους πίνακες 33 και 34 που ακολουθούν:

Πίνακας 33: Η συνεκτικότητα (ΣΥΝ) των αγοριών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,04
Τυπικό σφάλμα	0,437021
Διάμεσος	11
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,090208
Διακύμανση	9,549388
Κύρτωση	-1,19924
Ασυμμετρία	-0,27674
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	552
Πλήθος	50

Πίνακας 34: Η συνεκτικότητα (ΣΥΝ) των κοριτσιών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,96
Τυπικό σφάλμα	0,343998
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,432434
Διακύμανση	5,916735
Κύρτωση	1,378579
Ασυμμετρία	-1,08597
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	598
Πλήθος	50

Τέλος, όσον αφορά την παράμετρο της ανταγωνιστικότητας (ANT), παρατηρούμε ότι τα κορίτσια εμφανίζονται να είναι πιο ανταγωνιστικά σε σχέση με τα αγόρια, αφού ο μέσος όρος τους αγγίζει το 11.92, ενώ ο αντίστοιχος των αγοριών βρίσκεται στο 11.4. Άρα, υπάρχει μία διαφοροποίηση της τάξης του 0.52 υπέρ των κοριτσιών, με πολύ μικρό τυπικό σφάλμα και για τα δύο φύλα (0.43 για τα αγόρια έναντι 0.38 για τα κορίτσια). Τα στοιχεία αυτά παραθέτονται στους πίνακες 33 και 34 που ακολουθούν παρακάτω:

Πίνακας 35: Η ανταγωνιστικότητα (ANT) των αγοριών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,4
Τυπικό σφάλμα	0,427618
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	3,023716
Διακύμανση	9,142857
Κύρτωση	-0,70824
Ασυμμετρία	-0,61272
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	570
Πλήθος	50

Πίνακας 36: Η ανταγωνιστικότητα (ANT) των κοριτσιών στην Ξηρολίμνη και στην Κοζάνη.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ	
Μέσος	11,92
Τυπικό σφάλμα	0,384219
Διάμεσος	13
Επικρατούσα τιμή	13
Μέση απόκλιση τετραγώνου	2,716841
Διακύμανση	7,381224
Κύρτωση	-0,32026
Ασυμμετρία	-0,7009
Εύρος	10
Ελάχιστο	5
Μέγιστο	15
Άθροισμα	596
Πλήθος	50

Συνοψίζοντας τις παρατηρήσεις μας για τα δύο φύλα, οφείλουμε να τονίσουμε ξανά ότι δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στις τιμές των γενικών συνόλων. Ωστόσο, η ικανοποίηση, η διενεκτικότητα και η δυσκολία στα αγόρια είναι γενικά μεγαλύτερη από τα κορίτσια, με σαφέστερη να προβάλλεται η διαφορά των δύο φύλων όσον αφορά τη δυσκολία

(7.56 έναντι 6.36, επομένως διαφορά της τάξης του 1.2). Στην παρούσα φάση δε θα θέλαμε να εμπλακούμε σε συζητήσεις για διαφορές στην συμπεριφορά των δύο φύλων και την ερμηνεία τους. Σημειώνουμε απλώς ότι η εικόνα η οποία προκύπτει από τα δεδομένα, συμφωνεί με την γενικότερη εικόνα πως τα κορίτσια δείχνουν μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στο σχολείο, είναι πιο επιμελή και δημιουργούν γενικά λιγότερες δυσκολίες στον δάσκαλο. Στη συγκεκριμένη έρευνα, η υπεροχή τους φαίνεται στην ανταγωνιστικότητα (11.92 για αυτά έναντι 11.4 για τα αγόρια), αλλά και στη διενεκτικότητα (11.96 έναντι 11.04 για τα αγόρια).

Κεφάλαιο Τέταρτο

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ - ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στα κεφάλαια τα οποία θα ακολουθήσουν, παρουσιάζονται τα σημαντικότερα πορίσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε και διατυπώνονται ορισμένες παρατηρήσεις και σχόλια που σχετίζονται με αυτά. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά σε άλλες σχετικές έρευνες που έχουν γίνει σε ελληνικό (δηλαδή σε ευρωπαϊκό) αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο (Αυστραλία), με σκοπό να διαπιστώσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές με τη δική μας έρευνα, παραθέτοντας συγκρίσεις ανάμεσα σε προϋπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα και σε αυτά που προέκυψαν από την προσωπική μας έρευνα.

Γενικές διαπιστώσεις

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων του δείγματος της έρευνάς μας, είχε ως σκοπό τη διερεύνηση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης σε μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέσω της μελέτης των πέντε επιμέρους διαστάσεων (ικανοποίηση, διενεκτικότητα, ανταγωνιστικότητα, δυσκολία και συνεκτικότητα), οι οποίες απαρτίζουν το ψυχολογικό κλίμα που επικρατεί σε σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης, προκύπτουν οι ακόλουθες τρεις γενικές διαπιστώσεις: Η πρώτη είναι ότι το ψυχολογικό κλίμα είναι πιο ευχάριστο σε παιδιά μικρότερης ηλικίας που φοιτούν στην τετάρτη τάξη του δημοτικού, σε σχέση με παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας που φοιτούν στην έκτη τάξη του δημοτικού. Εντούτοις, επιβάλλεται στο σημείο αυτό να επισημάνουμε ότι η διαφορά των μέσων όρων δεν είναι

ιδιαίτερα μεγάλη, πράγμα το οποίο σημαίνει πως και τα παιδιά της έκτης δημοτικού απολαμβάνουν ένα σχετικά ευχάριστο ψυχολογικό κλίμα μέσα στη σχολική τάξη, αφού διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές ανάμεσα στις δύο τάξεις του δημοτικού όσον αφορά την ικανοποίηση και την ανταγωνιστικότητα. Μάλιστα, τα παιδιά της έκτης δημοτικού δυσκολεύονται σε μικρότερο βαθμό στη διεκπεραίωση των εργασιών τους, αλλά το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι καλύτερο στα παιδιά της τετάρτης δημοτικού, διότι εμφανίζουν πολύ υψηλότερα ποσοστά σε ό,τι αφορά την παράμετρο της συνεκτικότητας και μικρότερα ποσοστά στην παράμετρο της διενεκτικότητας.

Η δεύτερη διαπίστωση έγκειται στο γεγονός ότι το ψυχολογικό κλίμα της τάξης είναι πιο ευνοϊκό σε ένα χωριό ενός επαρχιακού νομού, από ό,τι στην πρωτεύουσα του επαρχιακού αυτού νομού. Η διαφορά αυτή βέβαια δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη, αφού δεν παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στους μαθητές του χωριού και της πρωτεύουσας του επαρχιακού νομού της Κοζάνης όσον αφορά τις πέντε επιμέρους παραμέτρους. Τα παιδιά όμως του επαρχιακού χωριού υπερτερούν, καθώς εμφανίζουν αρκετά μεγαλύτερα ποσοστά σχετικά με την παράμετρο της ικανοποίησης και της διενεκτικότητας. Ο μέσος όρος για τα παιδιά της Ξηρολίμνης είναι μεγαλύτερος στις δύο αυτές επιμέρους παραμέτρους που προαναφέραμε, ενώ εμφανίζεται μικρότερος στις υπόλοιπες τρεις που αφορούν την ανταγωνιστικότητα, τη δυσκολία και τη συνεκτικότητα, όπου παρουσιάζονται ελάχιστες διαφοροποιήσεις.

Αναφορικά στη συνέχεια με την τρίτη διαπίστωση, επιβάλλεται να τονίσουμε ότι παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δύο φύλα σχετικά με τις επιμέρους διαστάσεις μέτρησης του ψυχολογικού κλίματος της σχολικής τάξης. Παρά το γεγονός ότι ο συνολικός μέσος όρος των αγοριών και των κοριτσιών έχει ελάχιστη διαφορά, ωστόσο εμφανίζεται μεγάλη διαφοροποίηση ανάμεσα στα δύο φύλα, όσον αφορά την παράμετρο της

δυσκολίας, με τα κορίτσια να αντιμετωπίζουν μικρότερη δυσκολία στις σχολικές τους εργασίες σε σχέση με τα αγόρια. Μεγάλη επίσης διαφοροποίηση παρουσιάζεται και στην παράμετρο συνεκτικότητα, όπου τα κορίτσια προηγούνται, ενώ οι μικρότερες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια εμφανίζονται στις παραμέτρους της ικανοποίησης και της διενεκτικότητας. Σε ό,τι αφορά τέλος την παράμετρο της ανταγωνιστικότητας, παρατηρούμε ότι τα κορίτσια εμφανίζονται να είναι αρκετά πιο ανταγωνιστικά σε σχέση με τα αγόρια.

Ολοκληρώνοντας τις σκέψεις μας για την εμπειρική διερεύνηση του ψυχολογικού κλίματος της σχολικής τάξης και προτού προχωρήσουμε στην επόμενη ενότητα, στην οποία θα συγκρίνουμε την παρούσα έρευνα με κάποιες άλλες ελληνικές και ξένες που μελέτησαν το ίδιο αντικείμενο, θεωρούμε απαραίτητο για μία ακόμη φορά να επισημάνουμε την ιδιαίτερη σπουδαιότητα της συγκεκριμένης αυτής έρευνας. Αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήσαμε, μας παρέχει τη δυνατότητα να εξακριβώσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι οι μαθητές – και όχι εξωτερικοί παρατηρητές – αντιλαμβάνονται και βιώνουν καθημερινά το βαθμό προσαρμογής τους στη σχολική ζωή, τις διαπροσωπικές σχέσεις που δημιουργούνται μέσα στην τάξη, καθώς επίσης και το βαθμό δυσκολίας που προκαλούν τα αντικείμενα διδασκαλίας.

Σύγκριση με άλλες σχετικές έρευνες

Στο σημείο αυτό θεωρούμε χρήσιμο να συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας με στατιστικά δεδομένα άλλων ερευνών από την εφαρμογή του TET στο ελληνικό δημοτικό σχολείο, όπως επίσης και με δεδομένα από έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε αγγλόφωνους μαθητές στην Αυστραλία. Στον πίνακα 37 που ακολουθεί, παραθέτουμε τα συνολικά στατιστικά δεδομένα του ψυχολογικού κλίματος της τάξης και των τριών ερευνών,

ενώ στον πίνακα 38 παρακάτω, παρουσιάζονται τα στατιστικά δεδομένα της δικής μας έρευνας με τους μέσους όρους και τις τυπικές αποκλίσεις των πέντε επιμέρους διαστάσεων του ψυχολογικού κλίματος της τάξης. Τέλος, στον πίνακα 39 παρατίθενται τα αντίστοιχα στατιστικά δεδομένα από το ελληνικό και το αυστραλιανό δείγμα, όπως αυτά αναφέρονται από τον Ματσαγγούρα (2000: 192):

Πίνακας 37: Τα συνολικά στατιστικά δεδομένα των τριών ερευνών.

	ΕΡΕΥΝΑ ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ
	M.O.	M.O.	M.O.
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΤΑΞΗΣ	54.14	54.98	52.81

Πίνακας 38: Τα στατιστικά δεδομένα της δικής μας έρευνας.

	ΕΡΕΥΝΑ ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ	
	M.O.	T.A.
Ικανοποίηση	13.28	0.21
Διενεκτικότητα	10.74	0.30
Ανταγωνιστικότητα	11.66	0.29
Δυσκολία	6.96	0.21
Συνεκτικότητα	11.50	0.28

Πίνακας 39: Τα στατιστικά δεδομένα της ελληνικής και της αυστραλιανής έρευνας.

	ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ		ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.
Ικανοποίηση	13.10	2.37	10.48	5.08
Διενεκτικότητα	9.81	3.28	11.39	3.81
Ανταγωνιστικότητα	12.33	2.68	11.57	3.62
Δυσκολία	7.07	2.25	7.69	3.40
Συνεκτικότητα	12.67	2.81	11.68	3.12

Ξεκινώντας τη σύγκριση με τα δεδομένα άλλων ερευνών, το πρώτο πράγμα που μας προξενεί ιδιαίτερη εντύπωση, είναι η διαφορά στις τιμές των τυπικών αποκλίσεων. Οι τιμές αυτές είναι εξαιρετικά υψηλές στο αγγλόφωνο δείγμα, αρκετά χαμηλότερες στο ελληνικό, ενώ στη δική μας έρευνα οι τιμές είναι πάρα πολύ χαμηλές, με ανώτερο όριο απόκλισης αυτό της τάξης του 0.30. Ειδικότερα, η μικρότερη απόκλιση εμφανίζεται στην παράμετρο της δυσκολίας (με ποσοστό 0.21), ενώ η μεγαλύτερη παρουσιάζεται στην παράμετρο της διενεκτικότητας (με ποσοστό 0.30). Το γεγονός αυτό οφείλεται στην αρκετά μεγάλη ομοιογένεια που υπάρχει στην ομάδα των ερωτηθέντων μαθητών, αφού όπως φαίνεται στον πίνακα 40 που ακολουθεί, το εύρος των απαντήσεων ανέρχεται στο 28, με μέγιστο το 69 και ελάχιστο το 41.

Πίνακας 40: Τα συνολικά στατιστικά δεδομένα της δικής μας έρευνας.

Συνολικό Ψυχολογικό Κλίμα	
Μέσος	54,14
Τυπικό σφάλμα	0,482632
Διάμεσος	53
Επικρατούσα τιμή	53
Μέση απόκλιση τετραγώνου	4,826317
Διακύμανση	23,29333
Κύρτωση	0,295454
Ασυμμετρία	0,246921
Εύρος	28
Ελάχιστο	41
Μέγιστο	69
Άθροισμα	5414
Πλήθος	100

Συγκρίνοντας τη δική μας έρευνα με την αντίστοιχη που παρουσιάζει τα ελληνικά δεδομένα, είναι αναγκαίο να επισημάνουμε ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε κάποιες από τις πέντε παραμέτρους. Πιο συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα που προέκυψαν όσον αφορά

την παράμετρο της ικανοποίησης και της δυσκολίας δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφορές σε σχέση με τα ελληνικά δεδομένα, αφού ο μέσος όρος ικανοποίησης στη δική μας έρευνα αγγίζει το 13.28 και ο αντίστοιχος της ελληνικής το 13.10. Όσον αφορά τώρα την παράμετρο της δυσκολίας, η έρευνά μας είχε ως αποτέλεσμα 7.07, ενώ η ελληνική 6.96. Σημαντικές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στις υπόλοιπες τρεις παραμέτρους, με σημαντικότερη αυτήν της συνεκτικότητας, η οποία στη δική μας έρευνα εμφανίζεται πολύ χαμηλότερη σε σχέση με την αντίστοιχη των ελληνικών δεδομένων (11.5 έναντι 12.67). Η αμέσως μεγαλύτερη διαφορά παρουσιάζεται στην παράμετρο της διενεκτικότητας, η οποία στην έρευνά μας είναι υψηλότερη από την αντίστοιχη ελληνική με τιμή 10.74 έναντι 9.81. Τέλος, διαφορά εντοπίζεται και στην παράμετρο της ανταγωνιστικότητας, με τη δική μας έρευνα να εμφανίζει μικρότερα ποσοστά ανταγωνιστικότητας σε σχέση με την ελληνική (11.66 έναντι 12.33).

Εξίσου χρήσιμες είναι και οι διαπιστώσεις που προκύπτουν από τη σύγκριση της έρευνάς μας με την αντίστοιχη της Αυστραλίας. Παρατηρούμε ότι δεν παρουσιάζονται αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις σε ό,τι αφορά την παράμετρο της ανταγωνιστικότητας και της συνεκτικότητας. Οι τιμές μάλιστα των παραπάνω παραμέτρων είναι ιδιαίτερα κοντινές, με την ανταγωνιστικότητα στη δική μας έρευνα να φτάνει το 11.66, ενώ η αντίστοιχη της αυστραλιανής είναι 11.57. Παρόμοια, η συνεκτικότητα στην έρευνά μας έχει τιμή 11.5, ενώ στην αυστραλιανή 11.68. Σημαντικές διαφοροποιήσεις εμφανίζονται στις υπόλοιπες τρεις παραμέτρους που απομένουν, δηλαδή την ικανοποίηση, τη διενεκτικότητα και τη δυσκολία. Η μεγαλύτερη διαφορά υπάρχει σε ό,τι αφορά την παράμετρο της ικανοποίησης, η οποία παρουσιάζεται πολύ χαμηλή στο αυστραλιανό δείγμα, με τιμή 10.48, ενώ στη δική μας έρευνα η παράμετρος αυτή βρίσκεται σχεδόν τρεις μονάδες υψηλότερα με τιμή 13.28. Ακόμη, η παράμετρος της δυσκολίας εμφανίζεται αρκετά υψηλότερη στο αυστραλιανό

δείγμα με τιμή 7.69, ενώ στη δική μας έρευνα η αντίστοιχη τιμή ανέρχεται στο 6.96. Ολοκληρώνοντας τη σύγκριση των δύο αυτών δειγμάτων, αξίζει να τονίσουμε ότι διαφοροποίηση παρουσιάζεται και στην παράμετρο της διενεκτικότητας, η οποία στο δικό μας δείγμα εμφανίζεται χαμηλότερη με τιμή 10.74, ενώ στο αυστραλιανό αγγίζει το 11.39.

Γενικά πάντως, τα δεδομένα μας συγκλίνουν περισσότερο προς τα ελληνικά δεδομένα, όπως είναι ίσως φυσικό και αναμενόμενο, αφού ο συνολικός μέσος όρος του ψυχολογικού κλίματος της τάξης στην έρευνά μας είναι 54.14, στα άλλα ελληνικά δεδομένα 54.98, ενώ η αντίστοιχη τιμή του αυστραλιανού δείγματος αγγίζει το 52.81. Με βάση τα στατιστικά αυτά αποτελέσματα, διαπιστώνεται ότι το ψυχολογικό κλίμα της τάξης και από τη δική μας έρευνα είναι ελαφρώς θετικότερο από το αντίστοιχο των αυστραλιανών (Ματσαγγούρας, 1987: 107). Πιο συγκεκριμένα, η δική μας έρευνα σε σχέση με τα άλλα ελληνικά δεδομένα παρουσιάζει ομοιότητες σε δύο από τις πέντε παραμέτρους και διαφοροποιήσεις στις υπόλοιπες τρεις. Οι ομοιότητες παρατηρούνται στην ικανοποίηση και στη δυσκολία, ενώ διαφορές υπάρχουν σε σχέση με τη διενεκτικότητα, την ανταγωνιστικότητα και τη συνεκτικότητα. Το ίδιο ακριβώς διαπιστώνεται και στο αυστραλιανό δείγμα, όπου πάλι υπάρχουν ομοιότητες σε δύο από τις πέντε διαστάσεις και διαφοροποιήσεις στις υπόλοιπες τρεις. Οι διαστάσεις όμως στις οποίες υπάρχουν οι ομοιότητες, είναι στην περίπτωση αυτή η ανταγωνιστικότητα και η συνεκτικότητα, ενώ οι διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην ικανοποίηση, στη διενεκτικότητα και στη δυσκολία. Το στοιχείο εκείνο το οποίο πρέπει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό, είναι το γεγονός ότι στη δική μας έρευνα εμφανίζονται τα υψηλότερα ποσοστά ικανοποίησης σε σχέση τόσο με το ελληνικό όσο και με το αυστραλιανό δείγμα, καθώς επίσης και τα χαμηλότερα ποσοστά δυσκολίας. Το δεδομένο αυτό είναι αρκετά ενθαρρυντικό, αφού υποδηλώνει τη βελτίωση του ψυχολογικού κλίματος σε σχέση με τα προϋπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα.

Προτάσεις

Στην ενότητα αυτή, διατυπώνονται ορισμένες συγκεκριμένες προτάσεις που απορρέουν άμεσα από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας και που μπορούν, ίσως, να φανούν χρήσιμες σε ερευνητές οι οποίοι θα ασχοληθούν μελλοντικά με τη θεματική του ψυχολογικού κλίματος της τάξης. Κυρίως όμως, απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς που υπηρετούν ήδη στα ελληνικά σχολεία, αφού μπορούν να επηρεάσουν άμεσα και αποφασιστικά το κλίμα της τάξης, καθώς επίσης και σε διάφορους υπεύθυνους και αρμόδιους της εκπαιδευτικής πολιτικής της χώρας.

Μία πρώτη πρόταση αφορά στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, οι οποίοι με την προσωπικότητά τους, τη δημιουργική τους σκέψη, τη φαντασία, την ευελιξία και τη σωστή καθοδήγησή τους θα είναι σε θέση να βελτιώσουν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης. Αυτό θα συμβεί, γιατί σημαντικό ρόλο στη δημιουργία θετικού ψυχολογικού κλίματος παίζει ο εκπαιδευτικός, αφού με το στυλ συμπεριφοράς του προς τους μαθητές, τη μορφή κοινωνικής οργάνωσης της τάξης και τη θεσμοθέτηση διαδικασιών εμπλοκής των μαθητών στην οργάνωση της τάξης και την αντιμετώπιση των προβλημάτων, έχει μία άριστη δυνατότητα παρέμβασης και διαμόρφωσης του επιθυμητού ψυχολογικού κλίματος της τάξης του (Ματσαγγούρας, 2000: 190). Οι εκπαιδευτικοί για παράδειγμα, έχουν τη δυνατότητα να βελτιώσουν το ψυχολογικό κλίμα της τάξης μειώνοντας την ανταγωνιστικότητα στο σύστημα οργάνωσης της τάξης. Χρήσιμο θα ήταν να δείξουν προτίμηση προς ένα ομαδοσυνεργατικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης της τάξης, αφού η παιδαγωγική ψυχολογία και η διδακτική έρευνα είναι κατηγορηματικά αντίθετες προς την ανταγωνιστικότητα, επικαλούμενες τις αρνητικές συνέπειες που έχει ο ανταγωνισμός στη σχολική μάθηση και στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Μία δεύτερη πρόταση σχετίζεται και πάλι άμεσα με τον εκπαιδευτικό, το στυλ διδασκαλίας και τον τρόπο άσκησης των καθηκόντων του μέσα στη σχολική τάξη. Σύμφωνα με τη νέο-βιγκοτσκιανή θεωρία, ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές πρέπει να έχουν πλούσια και ενεργό αλληλοεπικοινωνία, αφού η αλληλεπίδραση αυτή δίνει στα παιδιά τη δυνατότητα να δομήσουν τις γνωστικές τους ικανότητες με το κοινωνικό περιβάλλον (Vygotsky, 1997). Έτσι, ο εκπαιδευτικός με το συμμετοχικό στυλ συμπεριφοράς θα προάγει τη μάθηση και θα δημιουργήσει ένα κλίμα το οποίο θα μειώνει τη δυσκολία που αντιμετωπίζουν οι μαθητές στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν με επιτυχία στις μαθησιακές τους δραστηριότητες, καθώς θα λαμβάνουν από αυτόν την κατάλληλη βοήθεια και τις επεξηγήσεις που τους είναι απαραίτητες.

Τέλος, μία τρίτη πρόταση προς τον εκπαιδευτικό που επιδιώκει να μην είναι απλώς αναμεταδότης γνώσεων αλλά πραγματικός παιδαγωγός, είναι να οργανώσει με τέτοιο τρόπο την κοινωνική δομή της τάξης, έτσι ώστε να προσφέρει στους μαθητές θετικές εμπειρίες που θα αυξήσουν την ικανοποίησή τους και την ίδια στιγμή θα μειώσουν την αντιπαλότητα και τις συγκρούσεις. Με την προσφορά των θετικών αυτών εμπειριών θα δημιουργηθούν οι διδακτικές εκείνες προϋποθέσεις, για να μπορέσει ο μαθητής να οδηγηθεί σε εμπειρίες μαθησιακής επιτυχίας (Ματσαγγούρας, 2000: 213).

Σε ότι αφορά τώρα τους αρμόδιους της εκπαιδευτικής πολιτικής της χώρας, η πρότασή μας είναι να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να επιμεληθούν την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα που σχετίζονται με το ψυχολογικό κλίμα της τάξης. Χρήσιμο θα ήταν, ίσως, κατά τη διάρκεια της φοίτησης των μελλοντικών εκπαιδευτικών στις παιδαγωγικές σχολές, να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε μαθήματα που θα βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό να δημιουργήσει ένα διαφορετικό τύπο σχολείου (Ξωχέλλης, 2005: 88). Το σχολείο αυτό θα έχει σκοπό να καλλιεργεί την ελευθερία στη σκέψη και στη βούληση, να

ενισχύει το ενδιαφέρον των μαθητών για τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, να δημιουργεί κλίμα που να ενθαρρύνει τη συμμετοχή τους και να ενδυναμώνει με κάθε τρόπο τις θετικές τους διαθέσεις. Το σημαντικότερο όμως από όλα είναι, όλοι εμείς οι μάχιμοι εκπαιδευτικοί, να είμαστε πρόθυμοι με θάρρος, αποφασιστικότητα, υπομονή και επιμονή να συμβάλλουμε στη δημιουργία ενός χαρούμενου και ευτυχισμένου σχολείου. Ενός σχολείου που δε σιωπά, δεν παραιτείται αλλά συμμετέχει, δημιουργεί, αγκαλιάζει και αγαπά όλους τους μαθητές του.

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή, θεωρούμε απαραίτητο να τονίσουμε ότι η παρουσία και άλλων ερευνών, θα βοηθούσε στο να προκύψει μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα γύρω από το θέμα το οποίο διερευνήσαμε. Το ψυχολογικό κλίμα της τάξης και γενικότερα το σχολικό κλίμα που επικρατεί σε κάθε σχολική μονάδα, αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την αποτελεσματική μάθηση των μαθητών και γι' αυτόν και μόνο το λόγο, πιστεύουμε ότι επιβάλλεται να πραγματοποιηθούν περισσότερες έρευνες που να σχετίζονται με το συγκεκριμένο αυτό θέμα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

- Βαρνάβα-Σκούρα, Τζ.: «Αντιλήψεις των Παιδιών για τον Κοινωνικό Καταμερισμό της Εργασίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 2, Σεπτ. 1978, 69-82.
- Καψάλης Α. Γ. : *Οργάνωση και Διοίκηση Σχολικών Μονάδων*, (επιμ.) Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2005.
- Καψάλης, Α., Μούσιου, Ο. και Νημά, Ε.: «Το Ψυχολογικό Κλίμα της Τάξης σε Δημοτικά Σχολεία και Γυμνάσια της Ελλάδας», *Κυπριακή Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, Λευκωσία, 1997, 17-29.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ.: Το Ψυχολογικό Κλίμα της Τάξης: Μία έρευνα για το Δημοτικό Σχολείο. Περιοδ. *Νέα Παιδεία*, τ. 44, 1987, 106-118.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ.: *Οργάνωση και Διεύθυνση της Σχολικής Τάξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη, 1988.
- Ματσαγγούρας, Η. Γ.: *Η Σχολική Τάξη*. Αθήνα, Αυτοέκδοση, 2000.
- Ξωχέλλης, Π.: «Ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού Σήμερα», στο Καψάλης Α. (επιμ.) *Οργάνωση και Διοίκηση Σχολικών Μονάδων*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2005.
- Παπασταμάτης, Α.: *Τα Ολιγοθέσια Σχολεία της Ελληνικής Υπαίθρου*. (2^η έκδοση) Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη, 1998.
- Πασιαρδή, Γ.: *Το Σχολικό Κλίμα. Θεωρητική Ανάλυση και Εμπειρική Διερεύνηση των Βασικών Παραμέτρων του*, Αθήνα: Τυπωθήτω, 2001.

Ξενόγλωσση:

- Burden, P.: *Classroom Management and Discipline*. White Plains, N.Y.: Longman, 1995.
- Beare, H., Caldwell, B. J. & Millikan, R.: *Creating an Excellent School. Some New Management Techniques*. New York: Routledge, 1989.
- Borich, G.: *Effective Teaching Methods*. (6th edition) Columbus, London: Prentice Hall, 2006.
- Bozel, K.: «Περιβάλλον και Αγωγή», *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό*, τομ. 7. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1991, 3818-3831.
- Brookover, W. B. & Lezotte, L. W.: *Changes in School Characteristics Coincident with Changes in Student Achievement*. Occasional Paper No 17. East Lansing, Michigan: Institute for Research on Teaching. Michigan State University, 1979.
- Fraser, B. J.: *Classroom Environment*. London, Croom Helm, 1986.
- Fraser, B. J.: Classroom Environments. Descriptive Scales for Measuring Educational Climate. Student Perceptions of Classroom. Entries in: T. Husén & T. N. Postlethwaite (eds.): *International Encyclopedia of Education*. 2nd ed. vols. 2, 3, 7. Oxford, Pergamon Press, 1994, 807-811, 1475-1483, 5772-5775.
- Fraser, B., Anderson, G. J., and Walberg, H. J. : *Assessment of Learning Environments*. Perth, WA.: Curfin University of Technology, Education Center, 1991.
- Goodlad, J.: *A Place Called School*. New York: McGraw-Hill, 1984.
- Jackson, P. W.: *Life in Classrooms*. New York: Teachers College Press, 1990.
- Haertel, G., Walberg, H. and Haertel, E.: «Socio-psychological Environment and Learning», In *British Educational Research Journal*, vol. 7, 1981, 27-36.
- Kowalski, T. & Reitzug, U.: *Contemporary School Administration*. New York: Longman, 1993.

- Mintzberg, H.: *The Structuring of Organizations*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall, 1979.
- Moos, R. H.: Educational Climates. In: Walberg, H. J. (ed.): *Educational Environments and Effects. Evaluation, Policy, and Productivity*. Berkeley, McCutchan, 1979, 79-100.
- Norton, M. S.: What's so Important about School Climate?. In: *Contemporary Education*, 56(1), 1984, 43-45.
- Owens, G.: *Organizational Behavior in Education*. New York: Prentice-Hall, 1991.
- Purkey, S. C. & Smith, M. S.: Effective Schools: A review. *The Elementary School Journal*, 83(4), 1983, 427-452.
- Radd, T. & Harsh, A.: «Creating a Healthy Classroom Climate while Facilitating Behavior», In: *Elementary School Guidance and Counseling*, vol. 31(2), Dec. 1996, 153-158.
- Schein, E.: Coming to a New Awareness of Organizational Culture. In: *Sloan Management Review*, 1985, 3-16.
- Sergiovanni, T. & Starratt, R.: *Supervision: A Redefinition* (5th edition). Singapore: McGraw-Hill, 1998.
- Vygotsky, L. S.: *Νους στην Κοινωνία. Η Ανάπτυξη των Ανώτερων Ψυχολογικών Διαδικασιών* (μτφ. Μπίμπου Α. και Βοσνιάδου Σ.), Αθήνα: Gutenberg, 1997.
- Walberg H. & Greenberg: «Using the Learning Environment Inventory», In: *Educational Leadership*, vol. 54(8). May 1997, 45-47.
- Wayson, W. & Pinell, G.: «Creating a living curriculum for teaching self-discipline». In D. Duke (ed), *Helping Teachers Manage Classrooms*. Alexandria, VA: ASCD, 1982, 118-136.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Φύλλο Excel 1: <i>Το Σύνολο των Ερωτηματολογίων</i>	71
Φύλλο Excel 2: <i>Τα Ερωτηματολόγια της 4^{ης} Δημοτικού</i>	72
Φύλλο Excel 3: <i>Τα Ερωτηματολόγια της 6^{ης} Δημοτικού</i>	73
Φύλλο Excel 4: <i>Τα Ερωτηματολόγια της Ξηρολίμνης</i>	74
Φύλλο Excel 5: <i>Τα Ερωτηματολόγια της Κοζάνης</i>	75
Φύλλο Excel 6: <i>Τα Ερωτηματολόγια των Αγοριών</i>	76
Φύλλο Excel 7: <i>Τα Ερωτηματολόγια των Κοριτσιών</i>	77